

**LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN
NÄKEMYKSIÄ VALLASTA**

Päivi Boualem
Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden
–ja filosofian laitos
Sosiaalityö
Pro gradu –tutkielma
Syksy 2014

TIIVISTELMÄ

LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖNTEKIJÖIDEN NÄKEMYKSIÄ VALLASTA

Päivi Boualem
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Tuija Kotiranta
58 sivua + 2 liitettä
Syksy 2014

Tutkielmani keskittyy vallan ilmenemiseen lastensuojelun sosiaalityössä. Tutkielman tavoitteena on selvittää lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä vallasta tekemässään työssä. Lisäksi pyrkimyksenä on selvittää valtaa yleisellä tasolla sekä lastensuojelun keskeisiä periaatteita niin nykypäivänä kuin historiallisestikin tarkasteltuna. Tutkielman tavoitteena on tuottaa tietoa vallan ilmenemisestä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta.

Tutkielma on laadullinen ja sen aineisto on kerätty haastattelemalla viittä lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Kaikki haastatteleman sosiaalityöntekijät tekivät haastattelujen aikaan lastensuojelun sosiaalityötä. Kolme haastateltavaa sosiaalityöntekijää toimi ainoastaan lastensuojelun sosiaalityössä. Kaksi teki yhdennettyä sosiaalityötä. Kaikilla haastattelemillani sosiaalityöntekijöillä oli vähintään viiden vuoden työkokemus lastensuojelun sosiaalityöstä.

Aineiston analysoinnin toteutin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin, jonka avulla tiivistin aineistoni helpommin ymmärrettävään muotoon. Aineistosta nousi esiin kolme pääluokkaa, jotka ovat lastensuojelun sosiaalityö, valta ja työnohjaus. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokivat tekemänsä työn haasteelliseksi, mutta pääsääntöisesti mielekkääksi lapsia ja perheitä tukevaksi työksi. Vallan koettiin olevan keskeinen ja myös välttämätön osa lastensuojelun sosiaalityötä. Vallankäytön toteuttamisen tulisi kuitenkin tapahtua mahdollisimman hyvässä yhteistyössä lapsen ja perheen kanssa siten, että lapsen kannalta hyvän elämän edellytykset täyttyvät.

Avainsanat: Lastensuojelu, valta, sosiaalityö, työnohjaus, sisällönanalyysi

Sisällys

1 Johdanto	4
2 Tutkimusasetelma	7
2.1 Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	7
2.2 Tutkielman toteutus.....	7
2.3 Aineiston kerääminen.....	8
2.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	9
3 Aikaisemmat tutkimukset.....	11
4 Lastensuojelun sosiaalityö tutkimuskohteena	15
4.1 Lastensuojelun historiaa	15
4.2 Lastensuojelun nykypäivää	17
5 Vallan määrittelyä	21
5.1 Mitä on valta?.....	21
5.2 Valta lastensuojelun sosiaalityössä	23
6 Työnohjaus	35
7 Tulokset.....	38
7.1 Lastensuojelun sosiaalityö.....	38
7.1.1 Lastensuojelutyön haasteet ja vaikeudet	39
7.1.2 Lastensuojelutyön hyvät puolet.....	40
7.2 Valta	43
7.2.1 Valta yleisellä tasolla	43
7.2.2 Lastensuojelun sosiaalityö ja valta	43
7.3 Työnohjaus	47
8 Tutkielman luotettavuuden ja eettisyyden arviointia	49
9 Johtopäätökset	52
Lähteet:.....	55

1 Johdanto

”Niin täähän on siis aika kauheeta työtä mun mielestä. Pienellä palkalla tehdään suuria päätöksiä siis niin, monen elämään vaikuttavia”. (H3)

Tähän sosiaalityöntekijän kertomaan kiteytyy lastensuojelun sosiaalityön ja siinä ilmenevän vallan ydin sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Tehdään suuria päätöksiä, joiden vaikutukset näkyvät monien ihmisten elämässä. Ne vaikuttavat lasten, aikuisten ja perheen lähipiirin elämään. Ja tämän kaiken takana seisoo sosiaalityöntekijä.

Mielenkiintoni valta teemaan heräsi jo joitakin vuosia sitten. Aloittaessani työskentelyn sosiaalityöntekijänä opintojeni ohella tammikuussa 2012 huomasin usein pohtivani vallan ilmenemistä sosiaalityössä.

Valta on esillä kaikissa sosiaalityön tehtävissä, mutta päätin rajata tutkielmani koskemaan ainoastaan lastensuojelun sosiaalityötä, koska näen lastensuojelun olevan monella tavalla poikkeuksellinen vallan ilmenemisen paikka. Lastensuojelun ensisijaisena tehtävänä on lapsen hyvän elämän turvaaminen. Vallankäyttö sosiaalityön taholta kohdistuu useimmiten lapsen vanhempiin, koska vanhempien ongelmat heijastuvat lapsen elämään. Tästä syystä lapsen elämään ja sen ongelmallisiin puoliin pyritään vaikuttamaan vanhempien kautta.

Lastensuojelu saa helposti negatiivista julkisuutta. Lastensuojelua saatetaan arvostella liian hitaasta toiminnasta tai asiakkaiden kohtelua arvostellaan. Lisäksi kunnille koituvat kustannukset ovat kritiikin kohteena. Useimmiten lastensuojelua koskevan informaatiokynnyksen ylittää negatiivinen huomio. Harvemmin saamme lukea positiivisia juttuja, joissa kerrotaan lastensuojelutyön onnistumisista. Tilanteista, joissa lapsen etu on huomioitu ja hänen arkielämää on voitu tukea niin, että turvallisen kasvun edellytykset täyttyvät. (Ritala-Koskinen 2005, 103–104.)

Huostaanotot voidaan nähdä yhtenä vallan näkyvämpänä muotona lastensuojelussa. Lisäksi valta ja vallankäyttö voi olla näkymätöntä ja joskus myös tiedostamatonta. Sosiaalityö lasten ja perheiden parissa on haastavaa ja siihen liittyy monia kysymyksiä, joita työntekijöiden tulee työssään pohtia. Valta on yksi näistä. On myös jokseenkin selvää, että sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen suhde on luonteeltaan sellainen, että se sisältää valtaa. Tässä pro -gradu tutkielmassani selvitän sosiaalityöntekijän taholta kohdistuvaa valtaa asiakkaisiin. Ja sitä kuinka sosiaalityöntekijät näkevät vallan omassa työssään. Aihetta voisi tutkia myös asiakkaiden näkökulmasta. Myös työntekijöihin

kohdistuva valta asiakkaiden, päättäjien tai esimiesten taholta voisi olla tutkimuksen kohteena. Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan ollut mahdollista ottaa näitä näkökulmia huomioon, joten keskityin työntekijän näkökulman selvittämiseen.

Myöhemmin tutkielmassa tulen kertomaan tarkemmin haastateltavien valikoitumisesta sekä haastattelujen toteutuksesta. Aineistoni olen analysoinut aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmää käyttäen. Teemoittelu oli toinen analyysimenetelmä, jonka käyttämistä pohdin. Päädyin kuitenkin aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin, koska aineistosta oli tarkoitus löytää sosiaalityöntekijöiden keskeisiksi nostamat vallan elementit. Aloittaessani aineiston analyysia en kuitenkaan vielä ollut lopullista päätöstä tehnyt analyysimenetelmän suhteen, koska halusin katsoa millaista tietoa aineistoni tuottaa. Tutkielmassani halusin selvittää miten sosiaalityöntekijät kokevat vallan olevan läsnä työssään. Millaiset arvot, ajatukset ja toimintamallit sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta on valtaa asiakkaisiin nähden.

Vallasta puhuttaessa keskeiselle sijalle nousee laki. Lastensuojelulaki on keskeinen lastensuojelutyötä ohjaava tekijä. Laki määrittää millaisia tukitoimia kunnan tulee lastensuojelun kautta perheille järjestää. Lisäksi lailla on lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tekemään työhön ohjaava vaikutus. Laki antaa sosiaalityöntekijöille mahdollisuuden puuttua perheen tilanteeseen, jos lapsen etu sitä vaatii. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden voidaankin katsoa puolustavan viimekädessä lapsen oikeuksia turvalliseen lapsuuteen. Tämä voi tarkoittaa sitä, että perheen elämään joudutaan puuttumaan lastensuojelullisin keinoin. Se mikä on riittävän hyvää lapselle jakaa mielipiteitä myös sosiaalityön sisällä ja suhteessa muihin viranomaisiin. Lastensuojelulaki määrittää tukitoimia joilla perheitä tulee pyrkiä auttamaan. Joskus tilanne vaatii myös pidempiaikaisia ratkaisuja lapsen hyvinvoinnin ja turvallisen kasvun turvaamiseksi. Lastensuojelulaissa lain tarkoitus on määritelty seuraavalla tavalla: ”*Lain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvu ympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun*” (LsL 417/2009, 1§).

Jokainen työntekijä joutuu työssään pohtimaan vallan teemaa ja käsittelemään omaa suhdettaan siihen työntekijänä. Valta voi olla myös työväline, jota ammattitaitoisesti käyttämällä voidaan saada hyviä tuloksia aikaan asiakkaan elämässä. Lisäksi viimeaikainen mediassa esiin noussut kritiikki lastensuojelun toimintaa kohtaan on omalta osaltaan lisännyt kiinnostustani vallan olemassaolon ymmärtämiseen lastensuojelun sosiaalityössä. Median kritiikistä nousee esiin vallan ja vastuun tärkeä yhteenliittymä, jonka tuleekin olla tarkastelun kohteena.

Valtaa on tutkittu paljon eri yhteyksissä. Kuitenkin suoraan valtaa liitettyä lastensuojelun sosiaalityöhön on tutkittu melko vähän. Tämä ei kuitenkaan poissulje sitä tosiasiaa, että valta ja

kontrolli ovat osa kaikkea sosiaalityötä, myös lastensuojelua erityisellä tavalla. Erään haastateltavani sanoja lainaten: ”Valta se on tähän työhön sisään leivottu.”(H4) Tämä näkyy myös lastensuojelua käsittelevissä teoksissa. Valta sanaa käytetään harvoin. Se kätkeytyy sanojen ja niiden merkityksien taakse. Kuitenkin se on selvästi löydettävissä. Tästä syystä tutkielmaa tehdessäni olen joutunut pureutumaan myös aikaisemmin tehtyjen tutkimusten tasolla pintaa syvemmälle. Keskiössä on oma aineistoni ja sen tuottama tieto vallasta, mutta peilaan sitä läpi tutkielmani jo olemassa olevaan tutkimukseen vallasta ja sen ilmenemisestä.

Tutkielmani etenee niin, että ensiksi kerron tutkielmani tavoitteista ja esitän tutkimuskysymykset sekä kerron tutkielman toteutuksesta, aineiston keräämisestä ja analyysimenetelmästä. Kolmannessa luvussa paneudun aikaisempaan tutkimukseen, jonka jälkeen siirryn tarkastelemaan lastensuojelua historian ja nykypäivän valossa. Viides luku käsittelee valtaa. Miten valtaa voidaan määritellä? Millaista valta on lastensuojelun sosiaalityössä? Kuudennessa luvussa kerron lyhyesti työnohjauksesta suhteessa sosiaalityöhön ja sen ammatillistumiseen. Seitsemäs luku käsittelee tutkielmani keskeisimpiä tuloksia. Lopuksi pohdin vielä tutkielmani luotettavuutta ja eettisyyttä sekä kokoan yhteen tutkielmaani johtopäätösten muodossa.

2 Tutkimusasetelma

2.1 Tutkielman tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Pro gradu -tutkielmassani mielenkiintoni kohteena on selvittää kuinka lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokevat ja mieltävät vallan olevan läsnä omassa työssään ja mitä he sosiaalityöntekijöinä siitä ajattelevat. Lisäksi haluan selvittää mitä valta lastensuojelun sosiaalityöntekijän näkökulmasta on ja miten he itse kokevat sitä käyttävänsä tai millaista valtaa he näkevät tai ovat nähneet työssään ilmenevän.

Tutkimuskysymykset:

1. Miten lastensuojelun sosiaalityöntekijät määrittelevät vallan yleisellä tasolla ja miten he näkevät vallan osana lastensuojelun sosiaalityötä?
2. Mitä vallan muotoja he omassa ja muiden toiminnassa tunnistavat?
3. Miten he suhtautuvat valtaan?

2.2 Tutkielman toteutus

Aluksi tarkoitukseni oli kerätä tutkimusaineisto vertaishaastattelumenetelmää käyttäen. Tällöin lastensuojelun sosiaalityön työparit olisivat keskustelleet heille annetuista viidestä teemasta yhdessä. Ryhdyin etsimään haastateltavia pääsääntöisesti sähköpostin välityksellä. Tavoitin yhden isomman kaupungin lastensuojelun johtavan sosiaalityöntekijän myös puhelimitse, jolloin kerroin aiheestani ja haastateltavien tarpeesta. Tämä ei kuitenkaan tuottanut tulosta. Asia ei mahdollisesti edennyt kyseisessä työyhteisössä, koska vastausta asiaani en koskaan saanut. Myös sähköpostiviesteihini vastattiin niukasti. Ja muutaman viikon odottelun jälkeen laitoin uuden viestin kaikkiin tavoittelemiini työyhteisöihin. Tämä tuotti muutamia vastauksia, mutta kiinnostusta haastatteluihin osallistumiseen ei löytynyt. Yleisin perustelu osallistumattomuuteen oli kiireinen työtilanne. Välillä epätoivo valtasi mieleni, kun haastateltavien löytyminen alkoi tuntua lähes mahdottomalta. Tässä vaiheessa pohdin vakavasti myös aineiston keräämistä muulla tavalla tai jopa aiheen vaihtamista. Eräs käännekohta oli kun kuulin radiosta haastattelun, jossa eräs väitöskirjan vallasta tehnyt tutkija kertoi omista ongelmistaan haastateltavien saamisessa. Tämä vahvisti omaa ajatustani siitä, että aihe on tärkeä. Lisäksi aloin pohtia sitä, miksi on vaikeaa löytää haastateltavia

valta aiheeseen. Tätä asiaa pohdittiin myös jonkin verran graduryhmässäni. Tämä lisäsi entisestään haluani selvittää lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä vallasta. Päätin vaihtaa tapaani lähestyä sosiaalityöntekijöitä.

Tässä vaiheessa siirryin suurempaan tapaan ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijöihin eli lähestyin heitä puhelimitse, jonka myötä tavoitinkin useita sosiaalityöntekijöitä. Vaihdoin myös maantieteellisesti suuntaa ja siirryin Keski-Suomen alueelta kohti Länsi-Suomea. Yllätyksekseni usea sosiaalityöntekijä joita tavoitin, kiinnostui aiheestani. Vertaishaastattelun tekemisestä olin jo tässä vaiheessa luopunut ja olin päättänyt haastatella yksittäisiä lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Haastateltavia löytyi yhteensä neljä ja jokainen näistä haastatteluista toteutui. Vertaishaastattelua olin testannut yhden koehaastattelun avulla ja päätin käyttää tätäkin haastattelu materiaalia osana aineistoa. Näin ollen yhteensä haastateltavia sosiaalityöntekijöitä oli viisi.

Tutkimusmetodeista omaa pro gradu -tutkielmaani läheisimmäksi ajattelen teoriasidonnaisen tutkimuksen. Siinä aineiston analyysin taustalla ei ole suoraan teoriaa, mutta yhteys teoriaan on kuitenkin olemassa. Tärkeimmällä sijalla on omasta aineistosta tehdyt löydökset, joita tuetaan ja vahvistetaan teoriasta löytyvillä selityksillä. (Eskola 2001.)

Valtaa on tutkittu ja määritelty monissa eri konteksteissa. Myös lastensuojelua käsittelevässä tutkimuksessa se on usein jollain tavalla huomioitu, mutta lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden omia näkemyksiä vallasta ei ole juurikaan selvitetty. Tästä syystä katson, että aineistoni on pääosassa tutkielmassani, mutta yhteys olemassa olevaan valtaa koskevaan teoriaan on olemassa.

2.3 Aineiston kerääminen

Toteutin aineiston keräämisen syksyn 2013 ja tammikuun 2014 aikana. Yksi haastattelu toteutui syksyn 2013 aikana ja muut tammikuussa hyvin tiiviillä aikataululla. Tavoitin haastateltavat yhtä lukuun ottamatta puhelimitse, jolloin sovimme myös tulevan haastattelun ajankohdan.

Haastattelurungon olin alun perin suunnitellut vertaishaastatteluun sopivaksi, mutta pienillä muutoksilla sain sovellettua sitä yksilöhaastatteluihin. Pitäydyin vertaishaastattelua varten määrittämässäni teemoissa, joita oli viisi. (Ks. liite 1)

Ennen teemojen käsittelyä kysyin haastateltavilta muutamia esitietoja, kuten koulutusta ja työhistoriaa sekä heidän saamastaan työnohjauksesta. Tämän jälkeen kerroin haastateltavalle yhden teeman kerrallaan, josta hän sai sanoa kaiken mitä hänelle tuli asiasta mieleen. Tein kuitenkin tarkentavia kysymyksiä, jos haastateltavan puheenvuoro oli jäädä hyvin lyhyeksi. Näin

haastatteluihin tuli keskustelumainen vaikutelma. Pyrin tietoisesti kuitenkin olemaan johdattamatta puhetta teemojen sisällä. Koen onnistuneeni haastattelu teemojen valinnassa, koska ne selvästi virittivät haastateltavien ajatuksia ja puhetta syntyi luontevasti. Viidestä haastateltavasta neljällä puhetta ja ajatuksia syntyi lähes kokonaan ilman tarkentavia lisäkysymyksiä. Haastattelut kestivät noin 40–50 minuuttia. Litteroitua haastattelu aineistoa kertyi 38 sivua rivivälin ollessa 1,5 ja fontin koon ollessa 12.

2.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Sisällönanalyysin keinoin aineistosta pyritään löytämään keskeinen informaatio ja tiivistämään se selkeään muotoon. Näin hajanaisesta aineistosta pyritään rakentamaan yhtenäinen kokonaisuus ja luotettavien johtopäätösten tekeminen helpottuu. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi etenee prosessina niin, että nauhoitetut haastattelut kuunnellaan ja kirjoitetaan sana sanalta. Sitten haastatteluja luetaan ja perehdytään sen sisältöön. Tämän jälkeen aineistosta ryhdytään etsimään pelkistettyjä ilmauksia ja merkataan ne. Seuraavaksi pelkistetyt ilmaukset listataan ja etsitään niistä samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia. Pelkistetyt ilmaukset yhdistetään ja niistä muodostetaan alaluokkia. Tämän jälkeen alaluokkia yhdistellään, joista muodostetaan yläluokkia. Lopuksi yläluokkia yhdistellään ja muodostetaan kokoavat käsitteet. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–109.)

Aineiston pelkistäminen voidaan aloittaa niin, että auki kirjoitetusta haastatteluaineistosta karsitaan pois tutkimuksen kannalta epäolennainen tieto. Pelkistämällä aineistosta voidaan tiivistää informaatiota tai pilkkoa sitä osiin. Tämä voidaan toteuttaa käytännössä esimerkiksi alle viivaamalla erivärisillä kynillä tutkimustehtävää kuvaavia ilmauksia aineistosta. Ennen analyysin aloittamista määritellään analyysiyksikkö. Tämä voi olla joko yksittäinen sana, lause, lauseen osa tai ajatuskokonaisuus. Aineistosta löytyneet alkuperäisilmaukset käydään tarkasti läpi ja etsitään niistä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109–110.)

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi perustuu käsitteiden yhdistelemiseen. Yhdisteltyjen käsitteiden avulla saadaan vastaus tutkimustehtävään. Empiirisestä aineistosta siirrytään kohti käsitteellisempää näkemystä tulkinnan ja päättelyn avulla. Näin luodaan kuvaus tutkimuskohteesta yleiskäsitteiden avulla. Tutkija pyrkii selvittämään mitä asiat tutkittavalle merkitsevät eli menetelmän avulla pyritään ymmärtämään tutkittavien näkökulma kaikissa analyysin vaiheissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 112–113.)

Aloitin oman aineistoni sisällönanalyysin siten, että luin aukikirjoitetun aineiston kertaalleen läpi. Aineisto oli tullut minulle jo jonkin verran tutuksi aineiston litteroinnin aikana. Alleviivasin

kirjoitetusta aineistosta tutkimustehtävän kannalta keskeisiä sisältöjä. Tämän jälkeen aloin työstää ilmauksia tietokoneella niin, että keräsin löytämäni ilmaukset uudeksi tiedostoksi, joista ryhdyin etsimään yhtäläisyyksiä ja eroja. Tämä vaihe oli melko helppo, koska jo haastatteluvaiheessa olin määritellyt viisi teemaa joista halusin kuulla sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä. Tämän jälkeen ryhdyin tekemään haastateltavien alkuperäisistä sanomisista pelkistettyjä ilmauksia, jotka kokosin taulukoksi. (Ks. liite 2) Tämän jälkeen ryhdyin etsimään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia taulukon pelkistetyistä ilmauksista. Pääluokkia löytyi aineistosta kolme. Ensimmäinen oli lastensuojelun sosiaalityö. Toinen oli valta ja kolmas työnohjaus.

3 Aikaisemmat tutkimukset

”Se on mun mielestä niin ku tässä kontekstissa hyvin mielenkiintoinen asia. Että kun mä kuulin, että sä teet tästä tutkimusta niin mä olin niin ku aivan innossani, koska mä oon varmaan läpi työvuosieni, mutta varmaankin täällä senioripuolella jo eläessäni aika usein miettiny sitä”.(H2)

Näin haastateltavani kertoi ajatuksistaan kuullessaan, että teen tutkielmaa aiheesta lastensuojelun sosiaalityö ja valta. Vallan näkökulma on jokseenkin ilmeinen lastensuojelusta puhuttaessa. Se herättää mielenkiintoa ja sen olemassaolo osana sosiaalityötä tiedostetaan. Sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään monia tilanteita, jossa valta on osana. Tästä syystä vallan voidaan katsoa olevan yksi merkittävä sosiaalityön tutkimuksen aihe. Suomalaista tutkimusta suoraan valtaan ja lastensuojelun sosiaalityöhön liittyen on kuitenkin melko vähän. Valta kuitenkin näkyy tai on ainakin rivien välistä luettavissa lähes kaikessa tutkimuksessa, joka sivuaa sosiaalityötä. Muutoin vallan tutkimusta eri aloilla on tehty runsaastikin. Vallan tutkimista osana sosiaalityötä voidaan myös perustella vaikuttamisen ja vaikuttavuuden käsitteiden valossa. Mirja Satka ym. (2005) kuvaavat vaikuttamisen sellaiseksi ajattelu- ja toimintatavaksi, joka on kiinteä osa suomalaista hyvinvointivaltiota. Tästä syystä myös sosiaalityötä koskeva tutkimus on tärkeää, koska tutkimuksen avulla sosiaalityötä ja siinä esiintyviä ilmiöitä voidaan tehdä näkyväksi. (Satka ym. 2005,7.)

Anja Auvinen on tutkinut valtaa ja asiakassuhteita sosiaalityössä (1983). Hänen tutkimuksensa tarkastelee työntekijän vallan käyttöön vaikuttavia tekijöitä. Auvinen kuvaa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhdetta sellaiseksi mikä pitää sisällään herkästi mahdollisuuksia hallita, vallita, manipuloida, määrätä ja alistaa. Auvinen toteaa, että kokemuksellista vallankäyttöä ohjaavat niin työntekijän kuin asiakkaankin persoonallisuudesta ja elämänhistoriasta nousevat tekijät. Työntekijän ja asiakkaan kohtaaminen tapahtuu usein kahden kesken, joka mahdollistaa otollisen aseman vallankäytölle. Auvinen korostaa kuitenkin, että työntekijällä on mahdollisuus käyttää valtaansa myös asiakkaidensa riittämättömyyden tunteen ja avuntarpeen tukemiseen. (Auvinen 1983, 132–139.)

Lastensuojelun käytössä olevat toimintatavat ja menetelmät voivat olla avoimesti valtaa korostavia tai valtaa sisällään pitäviä ja piilossa olevia. Yksi esimerkki avoimesta vallankäytöstä on huostaanotto. Se nähdään usein myös lastensuojelun toimista voimakkaimmin vallankäyttönä. Huostaanotossa onkin kyseessä ihmisten itsemääräämisen kannalta poikkeuksellinen ratkaisu. Sonja

Rautakorpi (2007) on tehnyt pro gradu -tutkielman aiheesta *Äitien kokemuksia lapsen huostaanotto prosessista ja äitiyttä huostaanoton jälkeen*. Vaikka kyseessä on pro gradu -tutkielma, perehdyin sen sisältöön, koska se käsitteli myös valtaa ja sen ilmenemistä lastensuojelussa sekä siinä oli nähtävissä yhteneväisyyksiä oman aineistoni tuottaman tiedon kanssa. Lastensuojeluun liittyy eri asemissa olevien ihmisten kohtaaminen. Toinen on ammattilainen, jolla on erityisiä valtuuksia puuttua perheen elämään. Tällaisesta valtasuhteesta voidaan puhua myös kontrollina. Sosiaalityöntekijä on sekä asiantuntija, että päätöksentekijä. Hän voi päättää muun muassa pakkotoimista. Huostaanotto on lastensuojelun merkittävin pakkotoimi. Sosiaalityöntekijän rooli on monitahoinen. Hän valmistelee päätökset ja tekee päätökset sekä toimeenpantee päätökset. Lisäksi sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen luottamus on hyvin tärkeällä sijalla. Kun nämä kaikki asiat yhdistetään sosiaalityöntekijän ja asiakkaan väliseen suhteeseen on tilanne vähintäänkin ongelmallinen. Lisäksi sosiaalityöntekijä ohjaa ja neuvoo asiakasta sekä seuraa perheen tilannetta ja tarvittaessa toimii rajojen asettajana. (Rautakorpi 2007, 28–29.)

Sosiaalityön tutkimuksen ulkopuolelta oman tutkielmani kannalta tärkeäksi lähteeksi nousi myös Sari Kuuselan (2010) tekemä Väitöskirja aiheesta *Valta ja vuorovaikutus johtamisessa*. Vaikka Kuusela tarkastelee valtaa johtamisen näkökulmasta, on siinä havaittavissa joitakin yhteneviä piirteitä myös sosiaalityön kanssa. Kuusela toteaa, että joidenkin tutkijoiden mukaan valtaa voidaan tutkia neljällä eri tasolla. Vallan tutkiminen voi olla henkilöiden sisäisen vallan tutkimista, henkilöiden välisen vallan tutkimista, ryhmien välisen vallan tutkimista tai vallan tutkimista ideologisena ilmiönä. Tutkimuksessaan Sari Kuusela kertoo, että hän ei kuvannut haastateltaville sanaa valta vaan haastateltavat määrittelivät sen niin kuin itse sen ymmärsivät ja kokivat. (Kuusela 2010, 14.) Tämä on ollut myös oman tutkielmani lähtökohtana. En pyrkinyt haastattelutilanteessa kuvaamaan valtaa vaan odotin haastateltavieni tekävän sen itse. Lisäksi haastateltavani määrittelivät itse sen, mitä valta on suhteessa lastensuojelun sosiaalityöhön.

Maarit Laitisen vuonna 2008 valmistunut lisensiaatintutkimus aiheesta *Valta ja asiakaslähtöisyys viranomaiskohtaamisessa* on toinen esimerkki suomalaisesta vallan tutkimuksesta, johon olen oman tutkielmani tiimoilta tutustunut. Lapsilähtöisyyteen sosiaalityössä kiinnitetään huomiota aiempaa enemmän. Inkeri Eskonen, Johanna Korpinen sekä Suvi Raitakari ovat tutkineet lasten kuulemista lastensuojelu instituutioissa. Lisäksi Aino Kääriäisen tutkimuksen kohteena on ollut Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Näihin edellä mainittuihin tutkimuksiin olen tutustunut *Lapset ja sosiaalityö* -kirjan (2006) artikkeleiden kautta. Nämä mainitut tutkimukset sisältävät myös osaltaan vallan tutkimusta, vaikka niiden keskiössä ei valta teema olekaan. Aino Kääriäinen kertoo, että sosiaalityöntekijä joutuu tekemään ratkaisun siitä, mitä ja miten hän työstään kirjoittaa. Dokumentteihin jäävät näkyviin kohtaamiset, keskustelut ja päätökset. Asiakirjojen rooli korostuu

erityisesti kun päätösten teon tai toimenpiteiden suunnittelussa vedotaan asiakirjamerkintöihin (Kääriäinen, 2006,45).

Pirjo Nuutinen (1994) on tutkinut väitöskirjassaan valtaa ja kasvatusta. Hän kuvaa valtaa osaksi ihmisten välistä vuorovaikutusta, jossa valta on läsnä monimuotoisena ja monenlaisia tulkintoja synnyttävänä elementtinä. Nuutisen mukaan jotkut tutkijat määrittävät vallan ihmisille tyypilliseksi kun taas toiset näkevät sen osana kahden osapuolen välistä relaatiota, jossa toinen osapuoli omaa valtaa ja saa näin toisen toimimaan käskyjensä ja päätöksensä mukaan. Toisaalta myös molemmat osapuolet saattavat omata valtaa, jolloin kyse on vallan ja vastavallan välisestä kamppailusta. Nuutisen mukaan monet sosiologisesti suuntautuneet tutkijat sen sijaan liittyvät vallan ennen kaikkea yksilöllisiin rakenteisiin ja verkostoihin. (Nuutinen 1994, 26–27.)

Yhdysvaltalainen Eileen Gambrill on laatinut sosiaalityön käytäntöihin keskittyvän kirjan *Social work practice* (2006). Tässä teoksessa valta on havaittavissa voimakkaasti osana sosiaalityötä. Kuitenkaan Gambrill ei puhu suoraan vallasta tai vallankäytöstä. Tässä sosiaalityöntekijöille ja sosiaalityön opiskelijoille suunnatussa kirjassa valta ilmenee muun muassa asiakkaan itsemääräämisen sekä asiakkaan kuuntelemisen ja kuulemisen näkökulmasta. Tällöin valta sana kierretään, mutta sen keskeisiä elementtejä on havaittavissa. Gambrill korostaa sitä, että asiakastyön tulisi olla hienovaraista eikä asiakkaan yksityisyyteen tulisi puuttua liikaa. (Gambrill 2006, 568.)

Kirsi Juhila on paneutunut sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden väliseen suhteeseen teoksessaan *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina* (2006). Kirjassa pureudutaan sosiaalityöntekijän ja asiakkaan väliseen suhteeseen ja sen erilaisiin ilmenemisen tapoihin. Juhila on määritellyt muun muassa suostuttelevaa valtaa, joka tulee esiin sosiaalityöntekijän taholta suostuttelevien kysymysten ja vastausten muodossa tai siten, että asiakkaalta pyydetään selityksiä tai esitetään hänelle rohkaisevia kysymyksiä. (Juhila 2006, 235–236.)

Tuki ja kontrolli ovat käsiteparina läheisesti yhteydessä valtaan. Tästä syystä haluan mainita aikaisemmaksi valta teeman kannalta huomionarvoiseksi suomalaiseksi tutkimukseksi Tom Erik Arnkilin ja Esa Erikssonin tutkimuksen *Kenelle jää kontrollin Musta Pekka-kortti? Sosiaalitoimiston verkostoissaan* (1996). Tutkimus on osa STAKESin projektia jonka teemana oli ”Lasten, nuorten ja lapsiperheiden psykososiaalinen tuki”. Tämä tutkimus on yksi kolmesta loppuraportista. Raportti lähestyy sosiaalitoimiston työtä asiakastapausten kautta ja avaa sosiaalityön moninaista kenttää ja tilanteita tuen ja kontrollin näkökulmasta. Kirjoittajat kuvaavat tutkimuksen pääteemoja, tukea ja kontrollia näin: *”Lapsiperheiden psykososiaalisen tuen verkostossa muodostuu ”Musta Pekka”-pelejä, joissa tarpeellisiksi, mutta hankaliksi koettuja kontrollitehtäviä delegoidaan toisille osapuolille”*. Tuen tarkoituksena on saada aikaan toivottua muutosta asiakkaan elämässä.

Kontrollilla pyritään rajoittamaan tilannetta, joka ei ole toivottu. Tuki on kontrollin epäsuora ilmentymä kun taas kontrolli on epäsuoraa tukea. Molemmilla pyritään vaikuttamaan toivottuun kehitykseen ja sen kautta normatiivisuuteen. (Arnkil & Eriksson 1996.)

Valtaa voidaan tutkia hyvin monista näkökulmista käsin. Toisaalta asiakaslähtöisesti, jolloin tutkimuksen avulla voidaan ymmärtää valtaa asiakkaiden näkökulmasta ja kehittää sosiaalityötä asiakkaiden itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta tukevaan suuntaan. Toisaalta vallan tutkiminen rakenteellisella tasolla voi toimia rakenteiden ja laajempien käytänteiden muokkaajana. Tai sitten valtaa voidaan lähestyä työntekijän näkökulmasta siten, että sosiaalityöntekijät voivat ymmärtää ja tunnistaa paremmin valtaa työssään ja arvioida omia tarkoituksiaan sekä omaa suhdettaan vallankäyttöön. Vaikka kyseessä ei olisikaan suoranaisesti sosiaalityöhön liitetty vallan tutkimus, voidaan niistä löytää yhtymäkohtia myös sosiaalityöhön.

4 Lastensuojelun sosiaalityö tutkimuskohteena

4.1 Lastensuojelun historiaa

”Et mä oon ihan eriaikakauden kasvatti 50-luvulla syntyynny ja sitten kun mä oon suurimman osan elämästäni tehny muuta niin tää järjestelmä tuntuu mun mielestä kummalliselta. Ja se alunperin miks mä lähin tähän, niin eihän tällästä lastensuojelu luomusta oo ollu vielä sillon 1900-luvulla”. (H3)

Tässä luvussa tulen selvittämään lyhyesti lastensuojelun historiaa. Pyrin tarkastelemaan sitä suhteessa lastensuojelussa näkyvään valtaan. Mielestäni lastensuojelun historian tarkastelu luo pohjan nykyisen lastensuojelujärjestelmän ja siinä ilmenevän vallan ymmärtämiselle. Tästä syystä haluan nyt lyhyesti tarkastella lastensuojelun historiaa.

Lastensuojelun tehtävänä on aina ollut lapsen turvallisen kasvun ja kehityksen tukeminen. Sen muodot ovat kuitenkin vaihdelleet eriaikoina. Suomessa lastensuojelujärjestelmää ei ollut vielä olemassa ennen vuosisadan vaihdetta. Tähän on vaikuttanut muun muassa se, että lapsuutta ei ole aina nähty ihmisen erillisenä elämänvaiheena. Siksi lastensuojelua ei aina ole ollut sen nykyisessä merkityksessä. Keskiajalla lapset liittyivät aikuisten maailmaan heti kun he eivät tarvinneet aikuisten huolenpitoa. Patriarkaalisessa yhteiskunnassa isä hallitsi perhettä ja vastasi perheenjäsenten perusturvasta. Suomalaisessa yhteiskunnassa tämä patriarkaalinen perheajattelu näkyi vielä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Vuonna 1898 säädetyssä holhouslaissa tämä näkyi siten, että päätösvalta ja lasten holhous kuului virallisesti yksin miehelle. Holhouslaki antoi kuitenkin myös yhteiskunnalle mahdollisuuden ottaa lapsi huostaan joissakin ääritilanteissa. Yleensä, jos huostaanottoja tehtiin, ne koskivat aviottomien äitien lapsia, orpoja tai hylättyjä lapsia. Historiallisesti tarkasteltuna lapset ja lasten ongelmat ovat kiinteästi yhteydessä perheeseen ja siinä ilmeneviin ongelmiin. (Forsberg 1998, 17–25.)

Myös vallan näkökulmasta lastensuojelu on muuttunut historiallisesti tarkasteltaessa. Vasta ensimmäisen vuonna 1936 säädetyssä lastensuojelulain myötä yhteiskunnan taholta voitiin puuttua vanhempien huollossa olevien lasten elämään. Tällöin lastensuojelussa oli nähtävissä selkeää eriarvoisuutta kansalaissodasta johtuen. Lastensuojelussa näkyi asteittainen toimiminen ja apu siten, että puuttumiseen vaikutti tilanteen vaikeus. Lastensuojelullisia toimenpiteitä olivat ohjaus, neuvonta, valvonta ja huostaanotto. (Juhila 2006, 29, 32.) Marjatta Bardy (2009) kuvailee lastensuojelun ensisijaiseksi tehtäväksi historiallisesta näkökulmasta orpojen ja hylättyjen lasten

elämän järjestämiseksi. Hän myös kuvaa lastensuojelun olevan yksi vanhin yhteiskunnallisesti säädelty hyvinvointipoliittinen toimiala. (Bardy 2009, 25.)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden kokemukset tuottavat paljon arvokasta tietoa, joka jää kuitenkin usein näkymättömäksi tai niin sanotuksi hiljaiseksi tiedoksi. (Ritala-Koskinen 2005, 104–105.) Oman tutkielmani tarkoitus on juurikin saada sosiaalityöntekijöiden omaamaa tietoa ja ajatuksia esiin valta teemaan liittyen.

Erja Saurama (2005) on tutkinut suomalaista lastensuojelun sosiaalityötä 1950-luvulta 1970-luvun lopulle. Tuon ajanjakson aikana lastensuojelun sosiaalityö koki suuria muutoksia. Huoltovaltio joutui väistymään kehittyvän hyvinvointivaltion tieltä. 1950-luvulla alettiin tiedostaa sosiaalityön muutostarpeita. Tuolloin jo painotettiin laitoshuollosta siirtymistä avohuoltoon. Lastensuojelu koki myös suurta kritiikkiä 1960-luvun lopulla. 1960-luvun murros vaikutti myös sosiaalityöntekijän ja asiakkaan väliseen suhteeseen sitä tasa-arvoistavammaksi. Sosiaalityöntekijät alkoivat tulla lähemmäksi asiakkaita. Muutos asiakkaisiin suhtautumisessa näkyi erityisesti uuden sukupolven kautta. Nuoret työntekijät näkivät työnsä ja asemansa eritavalla kuin heidän edeltäjänsä. (Saurama 2005, 259–261.)

Lastensuojelun toiminta on kokenut muutoksia vuosikymmenien vaihtuessa. Eräs haastateltavani nosti esiin tämän lastensuojelujärjestelmän ja siinä kokemansa muutokset.

”Et mä oon huomannu ihan ristiriitaa sen oman näkemykseni kanssa ja tän järjestelmän kanssa. Ne on aika syvälle käyviä juttuja että, että joku nuori ihminen joka on jo ihan alusta lähtien oppinu elämään tämmösessä elämässä missä on tämä lastensuojelu ja se toimii näin. Niin ei ehkä aseta sitä sillä tavalla niin ku kyseenalaiseks niin ku minä itse teen. Työyhteisössä olen vanhimmasta päästä kun mä olen 57 syntynny. Niin eihän täällä enää sen ikäsiä ole. Ja sillen vielä olikin helpompi olla kun oli. Joitain 50 luvulla syntyneitä, mut nyt kun ei ole niin kyl se on niin erilainen se nuoren perspektiivi”. (H3)

Lastensuojelu koki professionaalistumisen myötä merkittäviä muutoksia 1980-luvulla, kun uuden lastensuojelulain myötä syntyi uudenlaista ymmärrystä lastensuojelun yhteiskunnallisesta merkityksestä. Lisäksi lastensuojelun käytössä olevat keinot, velvollisuudet ja sitoumukset muotoutuivat selkeämmiksi. Kunnallisella tasolla päätösvaltaa lastensuojeluasioissa siirrettiin sosiaalilautakunnilta viranhaltijoille. Tämän myötä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ammatillinen rooli vahvistui huomattavasti. (Pösö 1997, 146.)

1990-luvulta avohuoltoa ryhdyttiin korostamaan lastensuojelussa. Tämän myötä myös perhekeskeinen työ sai sijaa. Lapsen näkeminen osana perhettä on ollut suomalaisen lastensuojelutyön kehittymisen taustalla. Tästä syystä lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle on ollut viimesijainen keino lapsen tukemiseksi. Avohuollon työskentelylle on ollut ominaista tilanteen seuranta, joka voi kestää jopa vuosia (Pösö 1997, 147.) Tällaisessa seurailevassa työtöteessä on nähtävissä valta ja kontrolli. Tällöin perheen ja lapsen asiakkuus lastensuojelussa säilyy vaikka selkeää työskentelyä ei perheessä olisikaan. Nykyisen lainsäädännön mukaan lastensuojelun asiakkuus tulisi kuitenkin selvästi päättää, jos sille ei katsota olevan sillä hetkellä tarvetta. Päätös tulee antaa tiedoksi huoltajalle ja lapselle. (LsL 417/2009, 27§.) Näin ollen lastensuojelun asiakkuudessa olevan tulee aina tarkoin tietää asiakkuudestaan ja siitä, mihin asiakkuudella pyritään.

Vaikka lastensuojelun sosiaalityö onkin muuttunut vuosien varrella ja sen painotuksessa on aina näkynyt ajan henki, niin tärkeintä on ollut aina lapsen hyvän elämän turvaaminen sen hetkisen ymmärryksen mukaan. Kuinka lastensuojelu nähdään nykyaikana? Sitä aihetta käsittelem seuraavassa luvussa.

4.2 Lastensuojelun nykypäivää

”Olen osittain yhtä mieltä siitä kritiikistä mitä esitetään, että lastensuojelua tuleekin kritisoida on paljon puutteita tässä ja yks mikä siinä on, niin on juuri nämä siis ihmisten oikeudet ja se lähtökohta, että nykyään lastensuojelussa sitä lasten etua toivotetaan ja kuitenkin se on käsite mikä on äärettömän vaikea määritellä ja jotenki siis nykyään nähdään, että lapsen etu on eriasia kun vanhemman etu”. (H3)

Lastenedun turvaaminen on edelleen keskeinen lastensuojelun tehtävä ja pyrkimys. Aivan kuin haastatteleman sosiaalityöntekijä kuitenkin kuvasi, on lapsen etu vaikeasti määriteltävä. Tähän vaikuttaa se, lähestytäänkö lapsen etua vanhemman näkökulmasta vai ainoastaan lapsi keskipisteenä. Sitä voisi kuvata myös sillä, että ajatellaanko perhettä kokonaisuutena vai sen jäseniä erillisinä ja lasta vanhemmiltaan suojeltavana yksilönä. Onko lastensuojelun ratkaisujen tarkoituksena pyrkiä tukemaan perhettä itsenäiseen selviytymiseen vai tehdäänkö lastensuojelulliset toimet sillä ajatuksella, että lapsi ”pelastetaan” vanhempiensa huonosta huollosta. Jos asiaa lähestytään jälkimmäisestä näkökulmasta, lastensuojelun tehtävänä tuskin on perheen uudelleen yhdistäminen lastensuojelullisen toimen jälkeen.

Aho (1999) sanookin, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät elävät jatkuvan muutoksen keskellä. Maailman muuttuessa myös tieto lisääntyy, joka vaikuttaa myös alalla käytettävien työmenetelmien kehittymiseen. Sosiaalityö on ihmisten kanssa tehtävää työtä, johon asiakkaiden elämäntodellisuus ja siinä tapahtuvat muutokset eivät voi olla vaikuttamatta. (Aho 1999, 12.)

Lastensuojelulaki on keskeinen lastensuojelun sosiaalityötä määrittävä tekijä. Uusi laki tuli voimaan 1.1.2008 ja korvasi edellisen yli kaksikymmentä vuotta vanhan lastensuojelulain, joka oli säädetty vuonna 1983 (LsL 1983 ja 2008). Tämä laki toimii nykypäivän lastensuojelun ohjenuorana. Tämän jälkeen lakiin on tehty muutoksia joiltakin osin vuosina 2010, 2011 sekä 2012. Tuoreimmat muutokset tulivat voimaan tämän vuoden (2014) alusta. Tuoreimmassa lakimuutoksessa korostuvat muun muassa lapsen ja hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän väliset tapaamiset säännöllisesti ja suunnitellusti. Sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee myös kirjata jatkossa lapsen asiakassuunnitelmaan lapsen henkilökohtaisten tapaamisten suunniteltu toteutuminen. Aktiivisen työvaiheen kuten lastensuojelutarpeen selvityksen aikana hallituksen esityksen mukaan lasta tulisi tavata vähintään kaksi tuntia kuukaudessa. Lisäksi laki muutos painottaa lasten ja perheiden kohtaamista ja siihen tulisikin käyttää vähintään puolet työajasta. (Sosiaaliportti 2014.)

Lastensuojelutyön eräänlainen ydin on lapsen kehityksen ja terveyden turvaamisessa ja toisaalta lapsen elämää vaarantavien tekijöiden poistamisessa. Lapsen oikeuksien kunnioittaminen ja perheen ensisijaisuuden korostaminen ovat keskeisellä sijalla. Kuitenkin jokainen tilanne on yksilöllinen ja toiminta pitää sisällään lukuisia eri tapoja. Joskus apua tarvitaan läpi lapsuuden, joskus perheelle riittää lyhyt aikainen apu. Lastensuojelutarpeen taustalla olevat tekijät ovat myös moninaiset. Taustalla saattaa olla tavallisia elämänkriisejä tai poikkeuksellisen vaikeita oloja ja vaativia tilanteita. Sosiaalityöntekijän rooli näiden moninaisten ongelmien keskellä on huolehtia kokonaisuudessaan lastensuojelunprosessista alusta loppuun. Se mikä tekee lastensuojelusta hyvin erityistä, on se, että tarvittaessa lasta on suojeltava silloinkin, kun asianosaiset vastustavat. (Bardy 2009, 41–42.)

Juuri nämä Bardyn mainitsevat seikat tekevät lastensuojelutyöstä mielenkiintoisen ja haastavan tehtävän, johon kietoutuu myös keskeisesti valta. Lastensuojelun mahdollisuus viimekädessä olla suojelemassa lasta on se asia, jossa valta on keskeisimmin havaittavissa. Tällöin puhutaan usein vallan näkyvästä ilmenemisestä esimerkiksi kiireellisen sijoittamisen tai vastentahtoisen huostaanoton toteuttamisesta. Lisäksi lapsen ikään kuin ehdottomaan suojeluun liittyy vanhempien edun syrjään laittaminen. Aivan kuin luvun alussa esitetty sosiaalityöntekijän ajatus myös nostaa esiin. Myös Tuija Eronen (2012) kirjoittaa lastensuojelun haastavuudesta ja perheiden ongelmien

sotkuisuudesta ja ongelmien hankalasta määrittelystä. Erosen mukaan lastensuojelun tilanteissa ei voida koskaan tietää etukäteen, miten paljon ihmisiä ja aikaa menee ongelmien ratkaisemiseksi. (Eronen 2012, 116.)

Lastensuojelu sisältää paljon käytännöllistä työtä. Tämä näkyy usein konkreettisen avun ja tuen järjestämisessä perheelle. Lisäksi lastensuojelussa työskennellään vahvasti myös tunteiden kanssa, jolloin luottamuksen rakentuminen on tärkeää. Usein lastensuojelua pidetään tärkeänä, mutta kuitenkin sen kanssa ei haluta olla missään tekemisissä. (Bardy 2009, 40–42.)

Tilastollisesti tarkasteltuna lastensuojelun tilanne vuonna 2012 näyttäytyi seuraavan laisena. Huostassa olevia lapsia oli yhteensä 10 675. Se pysyi samalla tasolla edelliseen vuoteen verrattuna. Uusissa huostaanotoissa tapahtui vähenemistä 4 prosenttia vuodesta 2011. Vuodesta 2005 lähtien kiireellisten sijoitusten määrä on kasvanut voimakkaasti. Vuonna 2012 kiireellisiä sijoituksia tehtiin 3 944, joka tarkoittaa 1,5 prosentin kasvua vuoteen 2011 verrattuna. Kokonaisuudessaan vuoden 2012 aikana kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 17 830 lasta. Edelliseen vuoteen verrattuna sijoitusten määrä kasvoi 1,6 prosenttia. Lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa oli noin 87 200 lasta. Tämä tarkoittaa 7 prosentin kasvua vuoteen 2011. Avohuollon asiakkaista jälkihuollossa oli 7 000 nuorta. (THL tilastot 2012.)

Ennen lastensuojelun voitiin katsoa onnistuneen kun heitteille jäänyt lapsi jäi henkiin, mutta tämän päivän lastensuojelutyö on huomattavasti moniulotteisempaa ja tavoitteellisempaa. Lapsen tulee voida hyvin, käyttäytyä sosiaalisesti hyväksytyllä tavalla ja olla yhteydessä perheeseensä ja muihin ihmisiin. Sosiaalityön ammatillisuus on myös pakottanut löytämään koko ajan kehittyviä tapoja tehdä lastensuojelutyötä. (Pösö 1997, 156.) Käsitys lastensuojelusta, lapsesta ja lapsen asemasta on vaihdellut ajasta riippuen. Pysyvä käsitys ollut se, että lasten suojeleminen on aikuisen vastuulla. Lapsen huostaanotto on nykyisen lastensuojelulain mukaan viimesijainen puuttumisen keino, joihin mahdollista ryhtyä vasta kun kaikki kolme laissa määriteltyä kriteeriä täyttyy samanaikaisesti. Voimakkaimpana yhteiskunnallisia interventiona lastensuojelussa on laitossijoitus, jonka vaikutukset näkyvät lapsen tai nuoren henkilökohtaisessa elämässä, vanhemmuussuhteissa ja perhesuhteissa. (Eronen 2012, 13–14.)

Vaatimukset lastensuojelun toiminnalle sekä eettisille periaatteille ovat lisääntyneet ajan saatossa. Nykyään lastensuojelun tulisi olla koko perhettä tukevaa ja sen itsenäiseen selviytymiseen tukevaa työskentelyä. Toisaalta on selvää se, että läheskään kaikissa kunnissa lastensuojelun vaatimuksiin ei voida vastata. Työntekijöiden määrä voi olla riittämätöntä ja julkisuudessakin esille nostettuna asiana on ollut epäpätevien sosiaalityöntekijöiden määrä. Lastensuojelun tulisi pystyä täyttämään

sille asetetut laadulliset vaatimukset, joita seurataan nykyään myös lakiin kirjattujen aikarajojen puitteissa. Ajalliset vaatimukset lastensuojelun työskentelylle ovat lain mukaan seuraavanlaisia;

”Lastensuojeluasian vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Lisäksi sosiaalityöntekijän on viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä ilmoituksen tai vastaavan yhteydenoton vastaanottamisesta ratkaistava, onko asian vireille tulon johdosta ryhdyttävä 27 §:ssä tarkoitetun lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen vai onko asia selvästi luonteeltaan sellainen, ettei se johda toimenpiteisiin”. (LsL 417/2009, 26§.)

Lisäksi lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiselle on määritetty aikaraja;

”Selvitys on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä. Sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa lastensuojeluasian vireille tulosta”. (LsL 417/2009, 27§.)

Lisäksi laki määrittää aikarajoja esimerkiksi kiireellisen sijoituksen kestolle ja sijaishuollon aikaisille rajoittamistoimenpiteille. Määräaikojen noudattamisen seurannan lastensuojelulaki määrittää seuraavalla tavalla;

”Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tulee pyytää kunnilta tai kuntayhtymiltä kaksi kertaa kalenterivuodessa 26 §:n 2 momentissa ja 27 §:n 2 momentissa säädettyjen määräaikojen toteutumisen seurannan ja valvonnan kannalta välttämättömät tiedot. Tiedot eivät saa sisältää yksittäistä henkilöä koskevia tunnistetietoja. Kuntien ja kuntayhtymien tulee luovuttaa maksutta Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle 1 momentissa tarkoitetut tiedot. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tulee luovuttaa 1 momentissa tarkoitetut tiedot edelleen Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolle sen valtakunnallista ohjaus- ja valvontatehtävää varten”. (LsL 417/2009, 27 a§.)

Yksittäisen sosiaalityöntekijän ja lastensuojelun johtavan sosiaalityöntekijän vastuulla on järjestää perheen ja lapsen riittävät tapaamiset lastensuojeluasian ratkaisemiseksi sekä riittävien tietojen keräämiseksi lastensuojelun toimenpiteiden ja asiakkuudenalkamisen yhteydessä.

5 Vallan määrittelyä

5.1 Mitä on valta?

”Valta on periaatteessa ihan hyvä asia, että meillä ihmisillä kaikilla on valtaa niin meillä niin ku yksilöinä valta toimia ja olla toimimatta, puhua ja olla puhumatta jne. Valta jossakin roolissa tehdä jotakin, joka mahdollistaa tässä maailmassa sen, että yleensä jotakin tapahtuu. Tai on tapahtumatta”. (H5)

Valta on käsite, joka on kaikille tuttu, mutta kuitenkin sen määrittelemisen on vaikeaa, koska vallan määritelmä on aina sidoksissa kiinnostuksen ja tarkastelun kohteeseen. Tästä syystä vallalle on vaikea löytää yhteismääritelmää. Perusluonteeltaan valta liittyy ihmisten välisiin suhteisiin. Vallankäytöstä puhuttaessa korostuu inhimillinen kokemus vallankäytön kohteena olemisesta tai vallan käyttäjästä. (Kuusela 2010,18.)

Omassa tutkielmassani selvitän sosiaalityöntekijöiden näkökulmaa vallankäyttäjänä. Vallan määrittelemisen ei ole yksinkertainen tehtävä. On kuitenkin selvää, että valtaa esiintyy lähes kaikkialla ja kaikki kohtaavat vallan olemassaolon. Suomisanakirja määrittelee vallan jonkin tai jonkun oikeudeksi hallita, määrätä tai päättää jotakin tai jostakin. Valta sanana liittyy myös sanoihin herruus ja valtius. Valta sanan synonyymeiksi suomisanakirja määrittelee seuraavan laisia sanoja, kuten voima, mahti ja auktoriteetti. Englannin kielessä käytetään sanoja power, might ja authority. (Suomisanakirja 2014.) Myös Kuusela (2010) kuvaa vallan lähikäsitteiksi auktoriteettia, vaikuttamista, voimaa ja pakkoa. Nämä lähikäsitteet kuitenkin kuvaavat erityyppistä vallankäyttöä. Valta ei näin ollen ole yksiselitteinen, vaan sitä voidaan määritellä monin eri tavoin. (Kuusela 2010, 19.)

Vallan tutkimuksessa on vakiintunut käsitys, että valta on ennen kaikkea suhdekäsite. Ihmisellä voi olla valtaa itseensä, toiseen ihmiseen tai osana ns. kollektiivista subjektia. Instituutioissa valta on kiinnittyneenä aseisiin, joiden haltijat käyttävät sitä. Tässä on kyse yksilöiden yli ja myös heidän elämänkaarensa ylitse menevästä vallasta ja sen organisoinnista. Tällöin vallan organisaatiolla on sellaisia ominaisuuksia, että se pysyy pitkiäkin aikoja muuttumattomana riippumatta siitä, ketkä organisaation valtaa käyttävät. Tämä vallan muoto ei edellytä vallanhaltijan jatkuvaa tietoista ja aktiivista läsnäoloa kaikissa omia intressejään koskevissa vallankäytön tilanteissa vaan hän on edustettuna jonkun henkilön välityksellä tai symbolisesti. Nuutinen esittää tutkimuksessaan

määritelmän vallankäytöstä. Nuutisen mukaa vallankäyttö voidaan määritellä vaikuttamisen lajiksi, joka on intentionaalista, tietoisesti päämääriin pyrkivää ja tuloksellista. (Nuutinen 1994, 28–45.)

Alistaminen ja alistuminen liitetään valtaan. Valta sanalla usein viitataan yksilön tai ryhmän vastahakoiseen alistamiseen omaan tahtoon tai pyrkimykseen. Mitä paremmin alistaminen onnistuu, sitä suurempi valta alistajalla on. Näin valta voidaan nähdä mahdollisuutena tai keinona omien tai ryhmän tavoitteiden saavuttamiseksi. Tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot voivat olla pehmeitä kuten suostuttelua tai vaikuttamista. Lisäksi keinoilla voidaan pyrkiä murtamaan vastarintaa pakon avulla. (Kuusela 2010, 20–21.)

Ilkka Niiniluoto (2000) kuvaa vallan olevan sellaista jonka ihminen saa asemansa tai resurssiensa kautta, jolloin vallan keinot vaihtelevat pakottamisesta houkutteluun. Valtaa voidaan tarkastella aseman antamana mahdollisuutena, jolloin se ei ole aseman haltijan ominaisuus. Vallankäyttäjänä toimii kuitenkin aseman haltija. (Niiniluoto 2000,35–48.)

Nuutinen (1994) erittelee väitöskirjassaan useita vallan tekniikoita, joista esittelen nyt muutamia, joiden katson olevan keskeisiä oman tutkielmani kannalta. Vallantekniikat ovat sellaisia, joilla vastapuoli voidaan voittaa eli niiden tarkoituksena on saada toinen osapuoli myöntymään tai alistumaan valtapyrkimyksiinsä. Pakottaminen on vallantekniikka, joka perustuu suoraan voimankäyttöön, joka liittyy usein äärimmäisiin tai yllättäviin tilanteisiin. Vallankäyttäjän tulee pystyä vakuuttamaan vallankäytön kohde siitä, että uhka on aito. Pakottaminen määritellään vallankäytön muodoista epävakaimmaksi ja primitiivisimmäksi vallan keinoksi. Tämä kuitenkin eroaa institutionaalisesta pakkovallasta, jonka perustana on pakon käyttöön oikeuttava sosiaalinen sopimus. Manipulaatio on hienovaraisempaa vallankäyttöä pakottamiseen nähden. Tällöin vallankäyttäjät pyrkii toteuttamaan valtapyrkimyksensä hienovaraisemmin esimerkiksi erilaisten tilanne- ja olosuhdejärjestelyjen avulla. Näin vallankäyttäjät säätelee olosuhteita ennakolta. Suostuttelu on yksi vallankäytön tekniikka, jolla vallankäyttäjät vetoaa toiseen osapuoleen avoimia perusteluja käyttäen ja pyrkii tällä yhteistyöhalukkuuden lisääntymiseen. (Nuutinen 1994, 48–49.) Manipulaation katson olevan yksi keskeinen vallan ilmenemisen muoto lastensuojelun sosiaalityössä. Haastateltavieni puheessa tämä saattoi ilmetä suostutteluna, jonka avulla asiakkaan toimintaa pyrittiin ohjaamaan haluttuun suuntaan.

Vallasta puhuttaessa voidaan puhua myös kontrollista. Mikko Mäntysaari (1991) on tutkinut sosiaalista kontrollia sosiaalitoimen ja sen asiakkaiden näkökulmasta. Sosiaalinen kontrolli voi olla pakottavaa, jos mahdollisuus voimankäyttöön on olemassa. Tai se voi olla myös suostutteluun perustuvaa. Sosiaalityöntekijä voi työssään harjoittaa valtaa ja kontrollia monella eri tasolla. Sen tasot vaihtelevat lievästä painostamisesta tahdon vastaisiin päätöksiin. Välimaastoon jäävät sellaiset

vallankäytön muodot kuten negatiivisilla sanktioilla uhkaaminen tai se, että asiakkaalta salataan oleellista tietoa vaikuttamistarkoituksessa. Aikaisemman tutkimuksen mukaan on todettu, että sosiaalityöntekijät eivät pidä pakkotoimista ja niiden vaikutus asiakas-työntekijäsuhteeseen on merkittävä. Mäntysaaren tekemän tutkimuksen valossa tarkasteltuna asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhteessa esiintyy vain ulkoisten ehtojen määrittelemää kontrollia. Tällöin voidaan puhua rakenteellisesta kontrollista. (Mäntysaari 1991, 172–176.)

Hyvinvointipalvelujärjestelmissä on erilaisia sanktioihin ja pakkoon perustuvia tapoja. Vastuuta ei voida myöskään erottaa kontrollista puhuttaessa. Se joka puuttuu yksilön autonomiaan, on kannettava vastuu väliintulosta. Vastuun tunnistaminen merkitsee sitä, että samaistutaan toisen hyvinvointiin eli ollaan siitä kiinnostuneita, tunnistetaan myös oman toiminnan seuraukset, ennakoidaan toiminnan seurauksia ja kannetaan niistä vastuu. Kyseessä on eräänlainen haittojen minimoiminen ja kyky tunnistaa interventioista aiheutuvat seuraukset. (Kinnunen 1997, 122–123.)

Vastuuta voidaan ajatella olevan sekä yhteiskunnalla, että yksilöllä. Yhteiskunnan katsotaan antavan vastuuta ja toisaalta yhteiskunnalle ollaan vastuussa. Lisäksi vastuuta osoitetaan valtiolle, kunnille, viranomaisille, kansalaisille, perheille ym. Vastuuta voi kantaa siis yhteiskunta, mutta toisaalta yksilön vastuuta ei voida unohtaa vaikka yhteiskunta vakuuttaakin kansalaisensa riskien varalta. Yksilöillä on lainsäädännöllä määrättyjä vastuita esimerkiksi omien lasten hyvinvoinnista huolehtiminen. Myös julkisen vallan vastuut ovat usein lainsäädännöllä määrättyjä. (Julkunen 2008, 146–150.)

5.2 Valta lastensuojelun sosiaalityössä

”Et kaiken parasta olis saada lupa siihen vallankäyttöön siltä asiakkaalta, et olis aikaa ja tilaa keskustella niistä asioista, niin kauan, et se asiakas ite ymmärtäs sen tai sit mä ymmärtäsin paremmin, et se mun ymmärtämiseni alkuajatus ei ollutkaan oikee ja mun huoleni siitä vanhemmuuden puutteellisuudesta ei ookaan aiheellinen”.(H5)

Kaikki ihmisten välinen vuorovaikutus sisältää valtaa ja mahdollisuuden myös sen väärinkäytölle tai ainakin sen epätasaiselle jakautumiselle. Lastensuojelun asetelma on kuitenkin erityislaatuinen jo pelkästään sen vuoksi, että palveluverkostossa se asettuu viimeisimmäksi tuen antajaksi lapsiperheille. Lastensuojelu käyttää yhteiskunnan suomaa valtaa, jota voidaan nimetä myös kontrolliksi, kontrollivallaksi tai pakkovalaksi. Viranomaisen katsotaan olevan velvollinen

käyttämään valtaa hänelle annetussa tehtävänsä ja toisaalta vallan käyttämättä jättäminen voidaan lukea niin ikään laittomaksi viranomaistehtävässä, jos tilanne vaatii vallankäyttöä. Kuitenkaan valtaa ei tule käyttää myöskään ylimitoitetusti. (Sinko 2005, 63.) Tuki ja kontrolli ovat olleet kautta aikojen keskeisin sosiaalityötä ja lastensuojelua kuvaava sana pari. Lastensuojelun näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijä asettuu lapsen ja koko perheen rinnalle vahvistaakseen ja tukeakseen heidän omia resurssejaan. Jos perheen jäsenen tai jäsenten käyttäytymisessä ilmenee joitain haitallisia piirteitä, tulee mukaan kontrolli. (Juhila 2006, 215–217.) Eräs haastateltavani kuvasi lastensuojelussa ilmenevää kontrollia seuraavin sanoin:

”Se, että yritetään markkinoida nykyaikana, että tämä on palvelu siinä mikä tahansa muukin palvelu, niin sehän on pelkkää huijausta, koska se ei ole sitä. Siinä on kaiken aikaa tämä kontrolli ja valta elementti mukana”.(H3)

Tästä syystä lastensuojelun asiakkaina olevilta ei voi jäädä huomaamatta tämä lastensuojelun tuen ja kontrollin yhteenliittymä. Tämä vaikuttaa väistämättä asiakkaiden suhtautumiseen ja sitoutumiseen yhteistyöhön. Lastensuojelun viimesijaisuus on myös syy siihen, että kontrollin elementti on siinä vahvasti läsnä. (Forssén 1997, 161–162.)

Valta ja kontrolli voivat ilmetä monin eri tavoin lastensuojelussa. Usein vallasta puhuttaessa ajatellaan sen näkyviä piirteitä. Lastensuojelussa tämä voi tarkoittaa esimerkiksi koulukotia tai huostaanottoa. Tai muuta sellaista, jossa vallankäyttö on selvästi havaittavissa. Usein vallankäyttö on kuitenkin piilossa tai jopa täysin tiedostamatonta. (Saurama 2005, 271.)

Erja Saurama (2005) sanookin, että tilanteet joissa vallankäyttö on näkyvää, eivät välttämättä ole hankalimpia sosiaalityön kannalta. Tätä hän perustelee sillä, että tällaisia tilanteita varten on tehty normisto ja toimintatavat. Lisäksi Saurama painottaa, että vallankäytön riskinä on ajautuminen mielivaltaan, jos vallan käyttäjä ei ole tietoinen omaamastaan vallasta. Vallankäyttöä hän kuvaa eräänlaisena pelinä, jossa vallankäyttäjät esittää asiat toiselle osapuolelle käyttämällä esimerkiksi uhkailua, kiristämistä, manipulointia tai suostuttelua. Vallankäytön kohde reagoi tähän joko alistumalla tai ryhtymällä kapinaan. (Saurama 2005.)

Lastensuojelun asiakkuuteen päätyminen on joskus vanhemman oma ratkaisu. Rautakorven (2007) mukaan useimmiten lastensuojelusta itse apua hakevat äidit kokivat, että päätös huostaanotosta tehtiin yhteisymmärryksessä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tällöin äidit myös kokivat huostaanotto ratkaisun olevan oikea heidän tilanteessaan. Osa lastensuojelusta apua hakeneista äideistä kokivat tulleen ylipuhutuiksi ja painostetuiksi huostaanottoon. He eivät olleet mielestään saaneet

riittävästi avohuollon tukitoimia ja, että huostaanottoon ryhdyttiin liian hätiköidysti. (Rautakorpi 2007, 57.)

Lastensuojelussa niin kuin muussakin sosiaalityössä laki määrittelee sosiaalityöntekijöiden toimintaa. Aikaisemmasta tutkimuksesta on todettavissa, että sosiaalitoimistojen lastensuojelutyötä tekevät perustelivatkin usein toimintaansa lakiin vedoten. Lisäksi on todettu, että kunnallisessa lastensuojelu työssä sosiaalityöntekijöiden toiminnassa näkyy toimeenpanovastuu ja valta. Lastensuojelulla on lakiin perustuva vastuu ottaa vastaan lastensuojeluilmoitukset. Tämä vastuu antaa myös valtaa käynnistää lastensuojelulliset toimenpiteet. Ensisijaisesti laki painottaa ennaltaehkäisyä, jolla tarkoitetaan lastensuojelun avohuollon tukitoimia. Jos, nämä tukitoimet eivät ole riittäviä, voi lastensuojelu puuttua perheen yksityisyyteen lakiin nojaten. Voimakkaimpana muotona tästä on huostaanotto. (Forsberg 1998, 122–123.)

Vuorovaikutuksen tutkimuksessa lähdetään siitä, että valta on aina läsnä jollain tavalla ihmisten välisissä suhteissa. Vuorovaikutuksen näkökulmasta vallan katsotaan olevan osin neuvottelukysymys. Tällöin osapuolet voivat pitää valtaa itsellään tai menettää sitä. Vallan ottaminen itselle voi tapahtua vetoamalla muun muassa asiantuntijuuteen, ammattiin, lakiin tai henkilökohtaiseen kokemukseen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä, jolla valtaa on paljon voi sanoa mikä lapsen todellinen tilanne on ja mikä on lapsen edun mukaista toimintaa. Asiantuntijalla on valtaa päätöksentekoon ja tilanteen sääntelyyn, mutta myös erilaisia keinoja madaltaa vuorovaikutuksen epäsuhtia rakenteita ja helpottaa näin lapsen omaa kerrontaa. (Eskonen ym. 2006, 39–40.)

Lastensuojelun piirissä olevien lasten asiakkuudelle on tyypillistä sen pitkäkestoisuus, jonka seurauksena ei voida välttyä siltä, että valta ja kontrolli ovat osa asiakuutta. Tällöin myös lapsen ja ammattilaisen välinen vuorovaikutus ovat hyvin keskeisellä sijalla myös lastensuojelussa. Lapsen asemaan sosiaalityössä kiinnitetään entistä enemmän huomiota kuin aiemmin. Myös lapset nähdään aktiivisina toimijoina, johon vaikuttaa kuitenkin institutionaalisen vuorovaikutuksen tehtävät. (Eskola ym. 2006, 21–23.)

Kirsi Juhila (2006) määrittää neljä eri aluetta, joihin asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde sijoittuu. Ensimmäinen on liittämisen- ja kontrollisuhde, joka näyttäytyy siten, että sosiaalityöntekijä pyrkii liittämään asiakkaita yhteiskunnan valtakulttuuriin ja tarvittaessa kontrolloi niitä. Asiakkaan kuuluu asettua sosiaalityöntekijän liittämisen- ja kontrollitoimenpiteiden kohteeksi. Toisena vaihtoehtona on kumppanuussuhde. Tällöin sosiaalityöntekijä ja asiakas toimivat rinnakkain. Asiakkaan elämää ja sen ongelmatilanteita ja mahdollisia tarvittavia muutoksia jäsennetään yhdessä. Suhdetta leimaa voimakkaasti molemminpuolinen kumppanuus. Kolmantena vaihtoehtona

on huolenpitosuhde. Tämä tulee esiin kun asiakas ei selviä omillaan ja tarvitsee apua ja tukea. Tällöin asiakas on avun ja tuen vastaanottaja ja sosiaalityöntekijä näiden antaja. Neljäntenä mahdollisuutena on vuorovaikutuksessa rakentuva suhde. Tällöin asiakkaan ja sosiaalityöntekijän roolit vaihtelevat aina tilanteesta riippuen. Tässä voi yhdistyä myös piirteitä kaikista edellä mainituista elementeistä. (Juhila 2006, 13–14.)

Vallasta puhuttaessa on muistettava nostaa esiin myös asiakkaan itsemääräämisoikeus. Se onkin yksi keskeisin asiakkaiden oikeus, jonka kunnioittaminen on osa sosiaalityöntekijän ammattitaitoa. Se on eettinen periaate, jonka toteutumisesta asiakkaiden kannalta on keskusteltu paljon sosiaalityössä. Sosiaalityön asiakkuudessa oleminen asettaa asiakkaan jossain määrin riippuvaiseen asemaan auttajastaan. Kuitenkin myös sosiaalityön asiakkaan antama apu saattaa olla välttämätöntä jollekin toiselle. Näin jokainen on avunsaaja ja auttaja. Sosiaalityöntekijän roolissa huolenpidon tarjoaminen on keskeinen elementti. Ei ole kuitenkaan mahdotonta, että riippuvuuden asetelma hetkellisesti muuttuu myös sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteessa. Joissakin tilanteissa asiakas voi suojella ja lohduttaa vaikeiden asioiden kanssa kamppailevaa sosiaalityöntekijää. Itsemääräämiseen liittyy olennaisesti se, että ihminen saa apua pyytäessään sitä. Näin ollen ihmisestä ei aleta huolehtia pakolla vaan avun pyytämisen täytyy olla ihmisen omassa hallinnassaan. Ymmärretyksi, kuulluksi ja kunnioitetuksi tuleminen ovat asioita, jotka tukevat itsemääräämisoikeutta ja estävät siihen liittyvää vallankäyttöä. (Juhila 2006, 173–175.)

Sosiaalityöntekijän moniin rooleihin kuuluu asiakkaan asioiden eteenpäin vieminen. Voidaan puhua myös asianajosta tai heikomman puolelle asettumisesta. Tämä pitää sisällään myös mahdollisuuden vallankäytölle. Asiakkaan asiaa eteenpäin viedessään sosiaalityöntekijä osoittaa valtaa asiakkaan puolesta. Hän on kuin viestinviejä, joka kirjoittaa tai puhuu asiakkaan puolesta. Tästä syystä sosiaalityöntekijän tulee myös hallita eri tekniikoita näin toimiakseen. (Juhila 2006, 179–180.)

Vallan läsnäolo asiakkaan ongelmien määrittelyssä on keskeinen, koska tehty määrittely jää tulevien toimenpiteiden pohjaksi ja voi näin ollen seurata asiakasta ja hänen tilannettaan hyvinkin pitkään. Sosiaalityöntekijällä on asemansa puolesta enemmän määrittely valtaa kuin asiakkaalla. Juhila nostaa esiin suostuttelun vallankäytön muotona. Kun asiakkaan tilanteesta kerätään tietoa kyselemällä häneltä asioita, ei sen ainoa tarkoitus ole kerätä informaatioita asiakkaan tilanteesta vaan tietoa käytetään myöhemmän toiminnan pohjaksi. Suostutteleva puhe voi ilmetä kysymysten tai vastausten kautta. Tai niin, että asiakkaalta pyydetään selityksiä tai rohkaistaan häntä kysymysten avulla. Suostuttelevan puheen avulla annetaan asiakkaalle ikään kuin vihjeitä siitä mihin suuntaan asiakkaan olisi hyvä edetä. (Juhila 2006, 235–237.)

Tulkintojen tekeminen on yksi vallan ilmenemisen muoto. Sosiaalityöntekijän tekemät tulkinnat lapsen puheesta ja olemuksesta tulee esiin muun muassa dokumentoinnin yhteydessä. Kääriäisen (2005) mukaan lastensuojelun sosiaalityön asiakirjoissa näkyy tapahtumiin osallistuvien oma ääni. Vaikka tekstit ovatkin sosiaalityöntekijöiden kirjoittamia, niissä on näkyvissä eri osapuolten puheenvuorot. Tällaisissa moniäänisissä teksteissä tulee hyvin näkyville sosiaalityössä esiintyvät ristiriidat ja erimielisyydet. Teksteissä tämä näkyy siten, että ensiksi on kirjattu asiakkaiden kertoma mielipide asioihin, jonka jälkeen sosiaalityöntekijä tai muu viranomainen kertoi oman käsityksensä tilanteesta. (Kääriäinen 2005, 164–165.)

Dokumentointi sisältää myös tilaisuuden käyttää valtaa. Vaikka työntekijä ei sitä ajattelisikaan, on dokumentoinnin merkitys huomattava. Sillä kirjoitettu teksti jää näkyviin ja on keskeinen osa esimerkiksi huostaanottoa ja päätöksentekoa. Myös haastateltavani olivat tästä tietoisia. Eräs haastateltava sosiaalityöntekijä kuvasi dokumentointia näin:

”Minusta se on erittäin merkittävä sellanen vallankäytön sauma. Koska se mitä mä tänne dokumentoin sen perusteella mitä mä olen itse siitä ymmärtänyt, se on tavattoman painavaa niin ku tässä mielessä...”. (H2)

Tuija Eronen (2012) kirjoittaa lastensuojelun arkistoinnista institutionaalisenä muistina, jonne tallentuu pääsääntöisesti vain työntekijöiden muistamat ja kirjoittamat asiat. Tämä pitää sisällään sosiaalityöntekijän vallan, koska kirjoittaja tallentaa muistiin omasta mielestään muistamisen arvoisia asioita lapsesta ja perheestä. (Eronen 2012, 117.) Rautakorven (2007) tutkielmaan osallistuneista äideistä useat kokivat lastensuojelussa asiakasdokumentit ongelmallisiksi. Usea haastateltava oli sitä mieltä, että asiakirjat olivat harhaanjohtavia, yksipuolisia ja joskus virheellisiä. Lastensuojelun asiakirjoissa saattaa korostua myös ongelmakeskeisyys. Tässä sosiaalityöntekijän valta asiakkaaseen nähden korostuu. (Rautakorpi 2007, 65–66.)

Dokumentoinnilla on kuitenkin hyvin tärkeä roolinsa lastensuojelun sosiaalityössä. Se nousee keskeiselle sijalle työntekijän ja asiakkaan välisen ymmärryksen ja tiedon lisääjänä. Asiakirjat ja dokumentointi auttavat tiedon prosessoinnissa, säilyttämisessä ja sen uudelleen hyödyntämisessä. (Eronen 2012, 118; Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005, 457.)

Sosiaalityössä dokumentointi tulisi nähdä laajemmin. Sen ei tulisi olla pelkkää tietojen tallentamista. Työntekijöiden tulisi uskaltaa ottaa asiakkaat mukaan dokumentointiprosessiin. Asiakkaalle tulisi kertoa dokumenttien olemassaolosta ja niitä pitäisi uskaltaa lukea myös ääneen asiakkaalle. Tämä on tärkeää myös sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa. Jotta vaikuttavuutta

voidaan arvioida, tulee olla selvää mitä on tehty ja miten on toimittu. Hyvin dokumentoituun työprosessiin on helpompi palata uudelleen ja arvioida sitä. (Kääriäinen 2005, 167–168.)

Työntekijät kohtaavat lastensuojelussa myös toisten työntekijöiden tekemiin dokumentteihin. Nämä luovat mielikuvaa perheen tilanteesta silloin kun lapsi ja perhe ovat sosiaalityöntekijälle vielä tuntemattomia. Sosiaalityöntekijä voi vasta perheeseen tutustuttuaan tehdä omia päätelmiä siitä onko aikaisemmin kirjoitettu perheen kohdalla vielä ajankohtaista tai onko asioissa menty eteenpäin. Yksi haastateltavani kertoi myös kohdanneensa sosiaalityöntekijän tekemään hyvin voimakkaaseen tulkintaa;

”Mä oon törmänny matkani varrella sellasiin ilmöihin tai asiakirjoihin ja kertomuksiin tällaisesta lastensuojelun sosiaalityöntekijän tulkinnasta, joka on mua ihan puistattanu. Sillon oon joutunu pohtimaan tätä et mikä on vallankäytön paikka”. (H2)

Sosiaalityöntekijöiden ja lastensuojelun kollektiivinen muisti on tärkeä työväline. Kollektiivinen muisti rakentuu usein kirjoitetun tiedon varaan, jolla on hyvin suuri merkitys siitä millaisia tarinoita sosiaalityöntekijät kertovat asiakkaista toisilleen. (Eronen 2012, 120.)

Sosiaalityöntekijällä on monia rooleja. Sosiaalityöntekijä on kuunteleva, ymmärtävä, päättävä, neuvotteleva, lukeva ja kirjoittava työntekijä. Työntekijän tulee kerätä tietoa, tutkittava sitä ja katsottava keräämiään tietoja, jotta hän voi tehdä päätöksen. Tiedonmuodostukseen liittyy myös reflektiivinen puoli, silloin kun sosiaalityöntekijä kyseenalaistaa aikaisemmat arvionsa sekä ennakkoluulonsa ja muodostaa saamiensa tietojen pohjalta uuden näkemyksen tilanteesta. Keskeinen työväline sosiaalityöntekijöille on kieli. Se on osa kommunikointia ja toimintojen koordinoitua, mutta myös sen avulla voidaan tavoitella syysseuraussuhteita. Kirjoittaminen on osa sosiaalityöntekijän tiedonmuodostusta. Kirjoittamalla eri näkökulmat ja toiminnan mahdollisuudet tehdään näkyviksi. Jos työntekijä kokee epävarmuutta, myös tämä pitäisi tulla kirjoitetussa tekstissä näkyväksi. Sosiaalityöntekijä tuo kirjoittamalla esiin vain osan todellisuudesta. Työntekijän ajattelu ja toimintamallit jäävät piiloon. (Kääriäinen 2005, 165–167.)

Kirjoittaminen pitää sisällään tulkintaa tai ainakin sosiaalityöntekijän tekemät tulkinnat asiakkaan tilanteesta jäävät näkyviin dokumentoituihin tietoihin. Haastatteleman sosiaalityöntekijä kuvasi monimuotoista tulkintojen tekemistä seuraavalla tavalla;

”Se, että miten minä tulkiten lapsen sanomisia, hänen kertomuksiaan, hänen piirustuksia, hänen toimintaansa, hänen olemustaan, hänen kaikenlaista millä hän tuottaa itseään se mitä tulkintoja minä siitä teen. Taikka siitä mitä vanhempi kertoo

miten hän kertoo, miten hän toimii lapsen kanssa. Minusta se on erittäin merkittävä vallankäytön sauma". (H2)

Sosiaalityöntekijän monitahoinen rooli näkyy myös hallinto-oikeuksien suullisissa käsittelyissä. Sosiaalityöntekijä toimii usein sosiaalilautakunnan sekä lapsen edustajana. Lisäksi sosiaalityöntekijä on lapsen perheen työntekijä sekä oman työnsä perustelija. (Eskonen ym. 2006, 25.) Lasten oikeuksista puhutaan paljon ja niihin vedotaan myös lastensuojelussa. Tällöin saatetaan unohtaa se, että lastensuojelussa on aina kyse myös muiden kuin lasten eduista. Lapsen elämään puututtaessa saatetaankin puhua enemmän lapsen oikeuksista kuin esimerkiksi kontrollista. (Pösö 1997, 154.)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tulee omassa työssään pohtia ammatillista valtaa ja sen merkitystä. Valta, vastuu ja etiikka ovat olennaisia asioita, jotka liittyvät sosiaalityön ammatillisiin toimintakäytäntöihin. Tästä syystä sosiaalityöntekijöiden tulee kyetä kriittisesti pohtimaan toimintaansa arkisissakin tehtävissä ja toiminnoissa. Asiakkaan itsemääräämisoikeus ja osallisuus ovat keskeisiä kysymyksiä kaikilla sosiaalityön kentillä, myös lastensuojelussa. Tähän liittyy myös itseään koskevien asiakirjojen ja päätösten tuottaminen. Sosiaalityöntekijän tulisikin olla perillä omista työskentely käytännöistä ja niitä ohjaavasta ajattelutavasta. Tällainen tietoinen ja omaa toimintaa kriittisesti arvioiva reflektiivisyys voidaan asettaa myös kyseenalaiseksi. (Karvinen 1996, 67.)

Sosiaalityöntekijän yhdeksi tehtäväksi voidaan määrittää asiakkaan varustaminen sellaisilla tiedoilla ja taidoilla, että asiakas pystyy vastaamaan kansalaisille asetettuihin vaatimuksiin. Kyse voi olla ihmisen sosiaalistamisesta, jos vaarana on syrjäytyminen. (Juhila 2006, 89–90.) Tämä ajatus on liitettävissä myös lastensuojeluun sillä Sauraman (2005) mukaan ”Lastensuojelun sosiaalityön tehtävänä on osoittaa vanhemmille normaaliuden rajat.” Lisäksi Saurama sanoo, että tämä normaalistaminen tapahtuu nimenomaan vallankäytön kautta. (Saurama 2005.)

Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen suhde voidaan nähdä myös kasvatussuhteena. Tässä asiantuntijatieto ja sen sisältämät kasvatustekniikat sekä ihmisestä kerätyt taustatiedot ovat tärkeässä osassa. Tällöin asiakkaan tulee suostua luokiteltavaksi. Tällä Juhila tarkoittaa sitä, että apua ja tukea saadakseen asiakkaan täytyy tunnustautua kuuluvaksi esimerkiksi lastensuojelun asiakkaaksi ja tukea tarvitseväksi. (Juhila 2006, 91.) Tällöin hän voi päästä osalliseksi palveluista ja tukimuodoista, jotka ovat tarkoitettu lastensuojelun piirissä olevalle. Tästä voisin mainita lastensuojelun perhetyön. Lastensuojelun perhetyötä saadakseen perheellä tulee olla asiakkuus lastensuojelussa. Apua saadakseen asiakkaan tulee olla valmis siihen, että hänet liitetään lastensuojelun asiakkuuteen, jonka monet voivat kokea leimaavana.

Sosiaalityöntekijä ja asiakas joutuvat usein vastakkain asetetuiksi. Tähän vaikuttavat monet tekijät, jotka voivat olla lähtöisin niin asiakkaan kuin sosiaalityöntekijänkin taholta. Tämä näkyy sosiaalityössä usein siksi, että sosiaalityöntilanteet ovat usein lähtökohdiltaan eriarvoisia asiakkaan ja työntekijän kannalta. Sosiaalityöntekijällä on enemmän valtaa määritellä asiakkaan tilannetta ja panna täytäntöön toimenpiteitä. Tästä seuraa herkästi kunnioitusvajetta asiakkaan puolelta sosiaalityöntekijää kohtaan ja myös toisin päin. Asiakas saattaa kokea herkästi saavansa epäkunnioittavaa kohtelua. Lisäksi asiakas saattaa kyseenalaistaa yksityisyyteensä puuttumisen. Lastensuojelulliset väliintulot ovat yksi tällainen puuttumisen paikka. (Juhila 2006, 96–97.)

Lastensuojelun sosiaalityön niin kuin kaiken sosiaalityön voidaan sanoa jossain määrin olevan tekijänsä näköistä. Tämä tarkoittaa sitä, että jokaisen sosiaalityöntekijän omat persoonallisuuden piirteet, tausta ja intressit vaikuttavat työhön. Tämä ajatus saa tukea Rautakorven tutkielmassa, jossa on todettu, että lastensuojelun asiakkuudessa olevat äidit kokivat lastensuojelussa saamansa kohtelun olevan riippuvainen sosiaalityöntekijästä. Haastatteluun osallistuneet äidit kaipasivat lastensuojelun käytäntöihin yhdenmukaisuutta. He kokivat, että tulkinnanvaraisuutta lastensuojelussa oli liikaa. (Rautakorpi 2007, 64–65.)

Asiakkaan osallisuuden tukemisen voidaan katsoa olevan yksi sosiaalityön ja asiakkuuden pyrkimys. Eileen Gambrill (2006) korostaakin asiakkaan osallisuuden tukemista. Hänen mukaansa työntekijällä on tässä keskeinen rooli. Sosiaalityöntekijän tulisi tukea asiakasta aktiiviseen osallistumiseen ja työskentelyn suunnitteluun, päätösten tekemiseen sekä tunteiden nimeämiseen ja oman olotilan määrittelyyn. (Gambrill 2006, 570–579.)

Sosiaalityössä yleensä ja lastensuojelussa sosiaalityöntekijällä pysyy päätäntä valta lapsen ja perheen tilanteesta ja sen etenemisestä. Tämä näkyy muun muassa siinä, että sosiaalityöntekijä voi päättää milloin interventio toteutetaan ja millä tavalla (Gambrill 1997, 556–557). Lastensuojelun sosiaalityössä tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi seuraavanlaista tilannetta, joka tuli haastateltavani puheessa esiin.

”On tämmöstä vallankäyttöä, että on tämmönen päihdeperhe missä on vanhemmat retkahtanu niin siinä on sitte annettu että lähtee hoitoon tai sitte lapset lähtee sijaishoitoon, että ei oo kolmatta vaihtoehtoa sitte enää ollu.”(H4)

Tässä tilanteessa sosiaalityöntekijä antoi vaihtoehdot vanhemmille siitä, kuinka voidaan toimia. Tämä tilanne johti siihen, että koko perhe lähti kuntoutukseen ja näin perhe sai pysyä koossa. Tämä kuitenkin tarkoitti sitä, että vanhempien tuli valita kahdesta melko epämieluisesta vaihtoehdoista eli puuttumisen keinoista. Tässä mielessä sosiaalityöntekijä antoi valtaa perheelle valita. Tietenkin on

selvää, että lasten sijoittaminen kodin ulkopuolelle olisi ollut koko perheen kannalta raskaampi vaihtoehto, joten tässä yhteydessä voidaan ehkä todeta, että valinta tilanne oli jokseenkin näennäinen. Kun pohditaan tätä tilannetta ja muita tilanteita, joita lastensuojelun sosiaalityöntekijää kohtaa, vaikuttaa siltä, että välillä valta käy asiakkaalla, mutta todellisuudessa valta ja kontrolli ovat sosiaalityöntekijän omaisuutta. Tai ainakin sosiaalityöntekijän vallankäytön mahdollisuudet tulevat ilmeiseksi. On tietenkin huomioitava myös se, että laki ohjaa sosiaalityöntekijän tekemiä ratkaisuja ja mahdollisuuksia. Kuten Juhila (2006) toteaa, että *”lait tuottavat yleisen kehikon, jonka luonnehdinnat sellaisista ongelmatilanteista, jotka saattavat edellyttää asiakkuuden alkamista, siirtyvät esimerkiksi lastensuojelu- ja päihdetyön käytäntöihin”*. (Juhila 2006, 219.)

Yksi sosiaalityöhön ja valtaan keskeisesti liittyvä asia on sosiaalityöntekijän resurssit. Näillä voidaan tarkoittaa taloudellisia resursseja, mahdollisuuksia vaikuttaa mm. erikoisjärjestelyihin kuten päivähoitoon tai asumisjärjestelyihin lastensuojelulakiin vedoten. Lisäksi sosiaalityöntekijällä on omat kykynsä ja taitonsa ja usein myös työparin ja tiimin tuki työskentelyyn. Näillä sosiaalityöntekijän omaamia resursseja pyritään liittämään asiakkaan omiin voimavaroihin siten, että syntyy eräänlainen voimavarayhdistelmä. (Arnkil & Eriksson 1996, 21.) Näitä voimavaroja ja tukea voidaan siis käyttää perheen auttamiseen. Kuitenkin sosiaalityöntekijän tulee jatkuvasti arvioida ja ennakoida tarvittavaa tukea ja sen riittävyttä. Kaikki perheen kanssa tehtävä työ sekä annettava tuki on pohjana tulevalle tuelle ja mahdolliselle voimakkaammalle puuttumiselle. Ongelman määrittely ja asiakkuuteen pääseminen ovat asioita joita on hyvä pohtia myös vallan näkökulmasta. Tämä voi ilmetä sosiaalitoimistossa mm. asiakkaiden jakona ja siirtämisenä toiselle työntekijälle tai toiselle auttamistaholle. Jos asiakas täyttää lastensuojelun kriteerit lastensuojelun asiakkaaksi pääsemiseksi. Työntekijän kannalta tämä tarkoittaa sitä, että mikä asiakkaan ongelma onkaan, täytyy sosiaalityöntekijän reagoida siihen ja ryhtyä etsimään ongelmaan ratkaisua. (Arnkil & Eriksson 1996, 196-197.)

Omassa aineistossani keskustelua herätti myös sosiaalityöntekijän saavutettavuus osana vallan ilmenemistä. Eräs haastateltavista pohti tätä monien käytännön asioiden kautta.

”Jos aattelee jotain tällaisia arkipäiväisiä käytäntöjä esimerkiksi siitä miten meillä asiakkaita palvellaan, miten meillä niin ku asiakkuuteen pääsee, kuinka me on järjestelty käytännössä se, että meihin saa yhteyttä, miten tänne voi niin ku fyysisesti tulla paikalle.....Mun mielestä se on eräänlaista vallankäyttöä kun on asetettu, tai tehty järjestelmiä”. (H2)

Ongelmanmäärittely on myös aina nähtävä vallan mahdollisuuden kautta, koska Arnkilin ja Erikssonin (1996) mukaan ammattilaisten puhuessa asiakkaan ongelmasta he lähestyvät sitä omasta

näkökulmastaan eli omat velvoitteet ja tehtävät huomioiden. (Arnkil & Eriksson 1996, 197.) Otan omasta työstäni lastensuojelussa esimerkin. Lapsesta joka oli ollut lastensuojelun asiakkuudessa jo muutaman vuoden, tuli taas uusi lastensuojeluilmoitus. Työparini kanssa pohdimme mitä asialle voitaisiin tehdä. Menimme kotikäynnille ja tilanne oli hyvin huolestuttava. Tarjosimme perheelle jälleen kerran niitä ajatuksia ja ideoita, jotka meidän mielestämme parantaisi perheen ja näin ollen lapsen kotioloja. Ja me työntekijöinä välttyisimme vaikealta ratkaisulta sijoittaa lapsi kodin ulkopuolelle. Asiasta oli toki keskusteltu monta kertaa aiemminkin, mutta nyt tuntui siltä, että jos emme saa perheen tilanteeseen pikaista muutosta on velvollisuutemme puuttua asiaan ja etsiä lapselle sijaishuoltopaikka. Ymmärsimme kuinka pitkään olimme antaneet tilanteen jatkua ja samalla ymmärsimme, että jos perheeseen tulisi kuka tahansa täysin ulkopuolinen hän ajattelisi, että täällä ei ole lapsen hyvä asua. Mielenkiintoisen tästä ongelmasta tekee se, että missään vaiheessa lastensuojelun ja perheen näkemys ei tuntunut kohtaavan. Ja vielä mielenkiintoisammaksi sen tekee se, että vielä tänäkin päivänä lapsi on kotonaan ja perhettä tuetaan hyvin suurin resurssein avohuollontukitoimin.

Sosiaalityöntekijällä on iso rooli asiakkaan ongelmien määrittelyssä ja niiden tärkeysjärjestyksen arvioinnissa. Sosiaalityöntekijä kuuntelee asiakasta ja hänen tilannettaan, jonka myötä hän tekee ratkaisun mihin asioihin työskentely kohdennetaan. Sosiaalityöntekijällä on selvästi asiakkaan elämään ohjaava asenne, tässä sosiaalityöntekijällä on myös valtaa asiakkaan ongelman määrittelyyn ja vaihtoehtoisten ratkaisujen löytymiseen. Gambrill painottaakin tärkeänä asiakkaan osallisuuden huomioimisen. Sen, että asiakas osallistuu itse aktiivisesti työskentelyn suunnitteluun, päätösten tekemiseen ja tunteiden nimeämiseen. Lisäksi Gambrill (2006) painottaa, että sosiaalityöntekijän tekemien päätösten tulisi olla eettisesti oikeita, harkittuja sekä niiden tulisi perustua tutkittuun tietoon. (Gambrill 2006,44, 555–579.)

Lastensuojelun sosiaalityössä yhdessä toteutettu ongelman määrittäminen ei aina ole mahdollista. Jos ajatellaan jo pelkästään sitä kuinka asiakkuus lastensuojelussa usein alkaa. Asiakkuuden alkamisen taustalla on usein miten lastensuojeluilmoitus, josta asiakas perhe ei välttämättä aina ole tietoinen ennen lastensuojelun sosiaalityöntekijän tekemää yhteydenottoa perheeseen. Tämä asettaa yhteisen ongelman määrittelyn ja ratkaisujen löytymisen kyseenalaiseksi. Erityisesti silloin kun sosiaalityöntekijän huoli perheen tilanteesta ja asiakas perheen oma näkemys tilanteesta eivät kohtaa.

Sosiaalityöntekijän tulee pystyä arvioimaan asiakkaan tilannetta aika-ajoin uudelleen. Tämä tulee ilmeiseksi esimerkiksi juurikin lastensuojelun toiminnassa silloin kun saapuneen lastensuojeluilmoituksen sisältöä, sen todenperäisyyttä ja perheen mahdollisia ongelmia ryhdytään

selvittämään perheen kanssa keskustellen. Tällöin sosiaalityöntekijä tulee ottaa etäisyyttä samaansa tietoon ja toimintaansa, jotta muutos voisi olla mahdollista (Kotiranta & Virkki 2011, 113–131).

Päätöksenteko prosessina on jo itsessään mielenkiintoinen. Sillä lastensuojelun sosiaalityössä korostuu jonkin verran yhteistyö muiden auttamistahojen kanssa. Tällöin asiakasperheen tilannetta ja avun tarvetta pohdittaessa on paikalla usein eri ammattikuntien edustajia, kuten terveydenhuollon henkilöstöä sekä päivähoidon tai koulun edustaja. Lisäksi paikalla on lapsi vanhempineen ja toisinaan myös muita perheelle läheisiä henkilöitä. Sosiaalityöntekijöitä on usein myös kaksi ja tarvittaessa muita perheen kanssa työskenteleviä tahoja kuten perhetyöntekijä. Yhdessä palaverissa saattaa täten istua lähes kymmenen ihmistä, joilla kaikilla on oma näkemyksensä perheen tilanteesta. Tällöin jonkun tahon näkemys saattaa nousta dominoivaksi ja saa mukaansa myös muut paikalla olijat. Toisaalta tällainen tilanne saattaa tuoda esiin myös työntekijöiden eriävät mielipiteet ja tämä voikin johtaa omien mielipiteiden puolustamiseen. Tällöin asiakasperheen kannalta järkevimmän ja asiakkaan edunmukaisen ratkaisun aikaan saaminen voi olla lähes mahdotonta. (Gambriell 2006, 685–686.) Gambriellin ajatukset huomioon ottaen voisi sanoa, että asiakkaaseen kohdistuva valta voi muuttua valtataisteluksi eri ammattilaisten välillä, jos näkemykset perheen tilanteesta ovat eriäviä.

Mitä voidaan sanoa niin sanotun hiljaisen tiedon suhteesta valtaan lastensuojelun sosiaalityössä. Suomalaisessa sosiaalityössä hiljainen tieto käsitteenä nosti päätään 1980-luvun lopulla. Jonka jälkeen sen käyttö on tasaisesti yleistynyt varsinkin 2000-luvulle tultaessa. Hiljainen tieto tuli korvaamaan täsmällistä tietoa sosiaalityössä. Kuusisto-Niemi ja Kääriäinen perustelevat hiljaisen tiedon paikalle palauttamista sillä, että sosiaalityön toimintaa ei tule perustella hiljaisella tiedolla. Heidän näkemyksensä mukaan hiljainen tieto velvoittaa sosiaalityöntekijää tekemään näkyväksi sen, mitä hän työssään havainnoi ja ajattelee. Sosiaalityöntekijä tuo asiakastilanteeseen mukanaan omat tunteet, henkilökohtaisen ymmärryksen, asiantuntijuuden sekä vallan. Sosiaalityöntekijän rooli ei ole neutraali, mutta myös sama koskee asiakasta. Sosiaalityö voidaan nähdä eräänlaisena tietojen vaihtamisena, jossa molemmilla osapuolilla on osansa. (Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005, 13, 452–453.)

Lastensuojelun sosiaalityössä vallan olemassaolo on merkittävä osa sosiaalityötä ja sen käytäntöä. Vallan ilmenemiseen lastensuojelussa voidaan vaikuttaa kiinnittämällä huomioita käytäntöihin, joita arkipäiväinen työ sisältää. Sosiaalityöntekijän työtä toki määrittelee työaika ja työpaikan sisäiset käytänteet, mutta sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus myös itse vaikuttaa omassa työssään näkyviin käytäntöihin. Sosiaalityö on asiakkaita varten tehtävää työtä, jolloin riittävä saatavilla olo on tärkeää. Asiakastilanteet ovat moninaisia ja myös arvaamattomia. Tästä syystä asioiden avoin

esiin tuominen on tärkeää, jotta asiakas ja sosiaalityöntekijä voisivat ymmärtää toinen toisensa näkökantaa lasta ja perhettä koskeviin asioihin. Mielenkiintoista on se, kuinka valta rakentuu sisään näihin kaikkiin lastensuojelun tilanteisiin. Näkyvimpiä tilanteita ovat lapsen kiireellinen sijoittaminen, joka voi vaatia joskus virka-apua poliisilta. Tällöin kyseessä voi olla hyvinkin dramaattinen väliintulo perheeseen. Toisaalta lastensuojelun työskentely vaatii pitkäjänteistä usein vuosia kestävästä työskentelystä perheen kanssa. Tämä antaa sijaa myös mahdollisen huostaanoton työstämiselle pitkällä aikavälillä siten, että vanhemmat voivat rauhassa käsitellä sen aiheuttamaa ahdistusta ja ristiriitaisia tunteita.

Merkittävää on myös huomaamaton, piilossa oleva valta, joka on vaikein vallan muoto. Valta ikään kuin naamioituu auttamisen ja hyvän tahdon taakse. Asiakkaiden asioista keskustellaan usein lastensuojelun työryhmän palaverissa tai muiden perheen verkostoon liittyvien työntekijöiden kanssa. Tällainen perheen ja lapsen asioista puhuminen voidaan oikeuttaa huolella lapsen tilanteesta. Huoli on myös se asia, joka antaa luvan myös sosiaalityössä hankkia tietoja lapsesta ja hänen perheestään yli vaitiolovelvollisuuksien. Se, että ollaan huolissaan voi olla myös näyttöön perustuvaa huolta lapsesta, kuten vanhempien runsas alkoholikäyttö ja siitä selvästi ilmenevät todisteet kuten se, että heidät on havaittu omin silmin selvästi päihtyneenä. Toisaalta huoli voi olla sosiaalityöntekijän sanoin kuvaamaton, määrittelemätön tunne siitä, että kaikki ei ole kunnossa.

Vaikka sosiaalityöntekijän mahdollisuus vallankäyttöön on ilmeinen, niin myös asiakkaalla on mahdollisuus kertoa asioita sosiaalityöntekijälle tai jättää ne kertomatta. Näin ollen sosiaalityöntekijä on kuitenkin usein asiakkaan kertoman varassa. Joskus muiden lapsesta huolta kantavien tahojen kuten päivähoidon tai terveydenhuollon sekä vanhempien kertoma eivät täsmää. Tällöin sosiaalityöntekijän tulee tehdä valintaa uskooko hän asiakkaan omaa kertomaa vai toisten kertomaa, joka voi aina sisältää myös tulkintaa, jota sosiaalityöntekijä edelleen tulkitsee.

6 Työnohjaus

”Aika pysähtymiselle. Joskus tuntuu todella vaikeelta pysähtyä sen kiireen keskellä, mutta joka kerta vaikka se aihe ei olis sinänsä mitä ryhmä on tuottanut, olis se itsellä pinnalla oleva asia niin, kuitenkin se on mahdollistanut semmosen etäisyyden ottamisen omaan työhön ja kuitenkin sen puhumisen tilan luonut, jotta sitten niitä vaikeita asioita vois käsitellä, koska oikein muuta foorumia kun epäviralliset keskustelut tai sitten tämä tietty työnohjaus tilanne tai joku tiimi niin ei oikein oo”.(H5)

Työnohjaus oli yksi asia, josta haastateltavat kertoivat osana työtään ja työssä jaksamista.

Työnohjaus jäi kuitenkin melko kapea alaisesti määritellyksi, joten en anna sille kovin suurta painoa myöskään teoreettiselta kannalta. Kerron nyt lyhyesti sosiaalityön työnohjauksesta Suomessa, sen vakiintumisesta suomalaiseen sosiaalityöhön sekä toiminnan periaatteista.

Sosiaalityöntekijöiden työnohjauksella voidaan katsoa olevan tärkeä osa sosiaalityöntekijöiden työssä jaksamisen tukemista sekä ammatillisuuden kehityksessä. Yksi tärkeä syy työnohjauksen tärkeyteen on se, että sosiaalityöntekijöillä on tarkkaan määrätty vaihtoehtoisuus työhön liittyvissä asioissa. Tästä syystä sosiaalityöntekijät eivät useinkaan voi puhua työn mukanaan tuomista asioista työpaikan ulkopuolella. Työnohjaus antaa mahdollisuuden sosiaalityöntekijöille purkaa työssä näkyviä ilmiöitä ja asiakastilanteita.

Työnohjaus on kuulunut osana sosiaalityön kehitykseen siitä saakka, kun sosiaalityö alkoi ammatillistua. Sosiaalityössä työnohjauksen roolin nähdään olevan merkittävä ja työnohjaus on ominaista sosiaalityössä. Työnohjaus onkin ollut merkittävässä roolissa ammatillisen sosialisoinnin, hyvien ammattikäytäntöjen ja asiakastyön kehittämisessä. Sosiaalityössä työnohjauksen tarkoitus on tukea työntekijän oman toiminnan kriittistä arviointia ja kehittämistä. Suomessa työnohjaus onkin vakiintunut melko hyvin. Suomeen työnohjaus tuli 1950-luvulla. Laajempi kiinnostus työnohjaukseen on alkanut kuitenkin vasta 1970- ja 1980-luvuilla. Työnantajan näkökulmasta työnohjaus on tärkeää työssä viihtymisen ja työntekijäpulan kannalta. Synnöve Karvisen (1996) mukaan jotkin tutkimukset puhuvat sen puolesta, että työnohjaus parantaa työntekijöiden työssä viihtymistä. (Karvinen 1996, 7–9.)

Omassa aineistossani työnohjauksen rooli nähtiin merkittävänä. Yksi haastateltava nosti esiin sen, että työnohjauksen tulisi olla työntekijälähtöistä, työntekijän omiin tarpeisiin vastaavaa. Usein

työnohjaus järjestetään ryhmämuotoisena. Aina sosiaalityöntekijä ei kuitenkaan koe tätä parhaaksi tavaksi saada tukea omaan jaksamiseen ja ammatilliseen kehittymiseen.

Karvinen (1991) määrittelee työnohjauksella olevan kuusi merkitystä sosiaalityössä. Ensimmäiseksi hän nostaa esiin työnohjauksen ammatillisen kasvun ja oppimisen näkökulmasta. Tällöin työnohjaus toimii sosiaalityöntekijän ammatillisen socialisaation ja ammatillisen identiteetin jatkuvana kehittäjänä. Toiseksi Karvinen (1991) nostaa esiin sosiaalityön kuormittavuuden ja sen luoman tarpeen työntekijälle käsitellä omaa suhdettaan asiakkaisiin ja toisaalta omiin kokemuksiinsa. Kolmanneksi sosiaalityön sisäinen ristiriitaisuus vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden ajatteluun ja toimintaan. Työnohjaus voi näin ollen toimia ristiriitaisuuden säätelyssä vahvistamalla työntekijän ammatillisuutta. Neljäntenä Karvinen (1991) painottaa sosiaalityön monimuotoisuutta. Sosiaalityö mukailee yhteiskunnallisia muutoksia, joka asettaa suuria vaatimuksia sekä tiedonmuodostukselle, että soveltuvien toimintamallien kehittämiseksi. Viidentenä korostuu sosiaalityön ammatin ja organisaation välinen suhde. Suhde sisältää byrokratian ja ammattityön välisen ristiriidan. Tällöin työnohjauksen voidaan katsoa toteuttavan ammatillista ohjausta. Kuudentena sosiaalityö on jatkuvassa suhteessa toisten ammattien kanssa ja kehittyy suhteessa niihin. (Karvinen 1991, 10–11.)

Yksi haastateltava kertoi työnohjauksen saatavuudesta näin;

”Työnohjaus on käynnistymässä nyt vuoden alussa, työnohjaus ollut katkolla loppu vuodesta. Puoleen vuoteen ei ole ollut mahdollisuutta osallistua työnohjaukseen, mutta nyt se taas käynnistyy. Aikaisemmissa työpaikoissa aina on ollu. Siitä asti kun sitä on ollut saatavilla. Siitä asti oon sitä saanut. Olen aina sitä myös kyllä vaatinut”.
(H2)

Toinen haastateltava kertoi seuraavaa;

”Tällä hetkellä en ole työnohjauksessa, mutta saan jos haluan. Viimeksi ollu ryhmämuotoista. Kyllä se tärkeä on.”

Aina sosiaalityöntekijä ei koe työnohjausta välttämättömäksi työssä jaksamisen ja ammatillisuuden kehityksen tueksi. Aivan kuin tämä edellä oleva sosiaalityöntekijä ilmaisi. Tärkeää on kuitenkin se, että työnantajan taholta mahdollisuus työnohjaukseen ja sen uudelleenkäynnistämiseen on olemassa.

Työnohjauksella on myös tärkeä rooli osana työntekijän itsearviointia, jos siinä keskitytään sosiaalityöntekijän toimintaan ja ajatteluun sekä työn yhteiskunnallisiin ulottuvuuksiin (Yliruka

2000, 42). Aikaisemman tutkimuksen mukaan työntekijät saavat työnohjausta halutessaan. Työnohjaus on luottamuksellista, pitkäkestoista ja se toteutuu säännöllisesti. Työnohjauksen toteuttajana on aina työntekijän organisaation ulkopuolelta tuleva koulutettu työnohjaaja. Työnohjaajan ulkopuolisuus onkin yksi tärkeimmistä kriteereistä onnistuneelle työnohjaukselle. Työnohjauksella voidaan nähdä olevan työ hyvinvointia edistävä ja tukeva vaikutus. Lisäksi sen on todettu toimivan ammatillisen kasvun ja kehittämisen foorumina. (Karvinen-Niinikoski ym. 2007, 22.)

Työnohjauksen vakiintunut rooli sosiaalityöntekijöiden ammatillisuuden tukemisessa ja työntuottaminen ongelmatilanteiden käsittelyssä on selvästikin merkittävä. Usein sosiaalityöntekijöille tarjotaan ryhmämuotoista työnohjausta. Syynä tähän selvimmin on varmaankin sen kustannukselliset tekijät. Sosiaalityön luonne huomioiden myös henkilökohtaisen työnohjauksen mahdollisuus tulisi ottaa huomioon. Ryhmämuotoinen työnohjaus ei välttämättä anna kaikille sitä tukea mitä hän tarvitsee. Lisäksi työyhteisöön ja siinä ilmeneviin ongelmiin tarttuminen voi olla vaikeampaa, jos samassa työpaikassa työskentelevät osallistuvat samaan työnohjausryhmään.

7 Tulokset

Oman aineistoni rooli tässä tutkielmassa on ollut merkittävä osa heti johdannosta alkaen, mutta tässä luvussa tulen esittämään täsmällisemmin tutkielmani tuloksia. Aivan kuin olen aikaisemmin tuonut esiin, aineistostani löytyi kolme pääluokkaa. Lisäksi esittelen seuraavaksi pääluokkiin liittämäni ylä- ja alaluokat.

7.1 Lastensuojelun sosiaalityö

Lastensuojelun sosiaalityö pitää sisällään paljon haasteita. Asiakkuuteen tulevat perheet eivät useinkaan ole itse ottaneet yhteyttä lastensuojeluun vaan asiakkuus alkaa ulkopuolisen tahon toimesta, joka tuo lisä jännitettä yhteistyön rakentumiseen. Yhteisen ymmärryksen löytyminen onkin yksi tärkein tekijä, jotta asiakkuudesta voisi syntyä luottamuksellinen ja lapsen ja koko perheen elämään positiivisesti vaikuttava.

Sosiaalityön keskeisenä eettisenä periaatteena on ihmisarvon kunnioittaminen. Tästä syystä asiakkaan elämäntilanteen arvioiminen epäonnistuneeksi tai onnistuneeksi ei ole eettisesti perusteltua. Työntekijän on kuitenkin tärkeää havaita tapahtuvia muutoksia asiakkaiden elämässä. Lastensuojelussa lapsen tai vanhemman elämäntilanteen paraneminen nähdäänkin keskeisenä onnistumisen kriteerinä. Lastensuojelun prosesseille on ominaista niiden pitkäaikaisuus, koska muutokset tapahtuvat usein hitaasti. Lastensuojelutyön onnistuminen lasten kannalta näkyy lapsen hyvien ja turvallisten ihmissuhteiden tukemisessa sekä henkisessä, että fyysisessä huolenpidossa. Lapsen ulkoinen olemus on yksi asia, johon lastensuojelun työntekijät kiinnittävät huomiota. Lastensuojelulla pyritäänkin turvaamaan lapsen normaaleja arkirutiineja kuten koulunkäynti, ruokailu ja nukkumaanmenoajat. Näissä edellä mainituissa asioissa tapahtuva muutos parempaan viestii työntekijöille työn vaikuttavuudesta. Onnistumisissa lastensuojelussa on kyse yksinkertaisista, arkisista sekä elämänhallintaa liittyvistä asioista. Lastensuojelun onnistumisen tavoitteeksi voidaan nimetä ”tavallisuuden saavuttaminen”, vaikka tavallisuus onkin vaikea määrittellä. Kertoo se jotain siitä, että lasten hyvinvointi on kiinni yleisten mittapuiden mukaan yksinkertaisista arjen asioista. (Ritala-Koskinen 2005, 109–113.) Tarkastelen seuraavaksi lastensuojelun sosiaalityötä oman aineistoni kautta.

7.1.1 Lastensuojelutyön haasteet ja vaikeudet

Erityisen vaikeaksi sosiaalityöntekijät kokivat työssään tilanteen, jossa asiakas ei ole halukas yhteistyöhön. Tällöin luottamuksen rakentaminen asiakasperheen kanssa vie paljon aikaa eikä yhteisen pohjan löytymiselle ole takeita.

”Vaikeaa voi olla esimerkiksi sitten, jos ei perhe lähde yhteistyöhön.” (H1)

Sosiaalityöntekijän roolin koettiin olevan usein vaikea. Tähän haastateltavien mielestä vaikutti muun muassa asiakkaiden virheelliset näkemykset lastensuojelun toiminnasta sekä siitä aiheutuvat pelot lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä kohtaan.

”Kyllähän tää on semmonen rooli jossa menee perheeseen on niinku hyvä tunnistaa se, että on semmonen aikamoinen pelottava kaikuhan lastensuojelun sosiaalityöllä on ja se on hyvä muistaa ja tunnistaa ja eikä unohtaa sitä ollenkaan”. (H2)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijä on myös päätöstentekijän roolissa. Sosiaalityöntekijä joutuu tekemään usein suuria päätöksiä, jotka vaikuttavat monen ihmisen elämään. Sosiaalityöntekijä ei myöskään ole useinkaan kovin toivottu vieras, jos perhe ei ole itse hakenut apua lastensuojelusta, vaan asiakkuuden alkamisen taustalla on ulkopuolisen tahon tekemä lastensuojeluilmoitus.

”On niin siinäkin se sossun imago ja rooli on sellanen, että ei sua välttämättä niin ku tervetulleeks toivoteta”. (H3)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokivat myös erilaisia haasteita käytännön työssä. Yksi keskeinen tekijä oli resurssien vähyys ja työn korjaava luonne. Tällöin työssä ei jää aikaa ennaltaehkäisevään työhön, jolloin ongelmat ovat vielä pienempiä ja perheet helpommin autettavissa.

”Rahaa ja aikaa on vähän. Se, että kunnilla on yhä vähemmän mahdollisuuksia palkata lisää työntekijöitä vaikka ongelmat vaikeutuu ja tota vaik puhutaan paljon varhasesta putttumisesta ja tämmösestä niinku ongelmien ennalta estämisestä”. (H5)

Lastensuojelutyötä keskeisesti leimaavana asiana koettiin myös työn paljous ja ajan riittämättömyys. Lisäksi työn henkinen raskaus nousi esiin sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa.

”Perustyössä se, että työtä on paljon....sellanen henkinen raskaus mikä tälle työlle on ominaista.”(H2)

Eettistä ristiriitaa haastateltavat kokivat myös jonkin verran. Sosiaalityöntekijän joutuvat tekemään isoja päätöksiä, mutta toisaalta he kokivat, että järjestelmä kahlitsee heitä toimimaan tietynlaisella tavalla, joka ei aina anna tilaa ja mahdollisuutta eettisesti kestäväälle työskentelylle. Myös kuntien

taloudellisesti riittämättömät resurssit ja vähäiset työntekijä resurssit suhteessa asiakasmääriin koettiin ongelmana hyvän lastensuojelu työn kannalta. Tämä aiheutti joissakin haastateltavissa riittämättömyyden tunnetta ja sen koettiin vaikuttavan lastensuojelu työn laatuun ja erityisesti mahdollisuuteen tehdä ennaltaehkäisevää työtä.

”Rivissossuna niin tää järjestelmä paljon kahlitsee. Et sun pitää tehdä niinku esimet sanoo, niin ku laki sanoo”.(H3)

Tässä edeltävässä sosiaalityöntekijän ajatuksessa ilmenee myös sosiaalityöntekijöihin kohdistuva vallan kokemus. Sosiaalityöntekijä on osa isompaa järjestelmää, jonka antamien mahdollisuuksien ja resurssien puitteissa sosiaalityöntekijä tekee työtään. Dokumentointi on yksi sosiaalityöntekijöitä velvoittava järjestelmän muoto. Se on välttämätön osa sosiaalityöntekijän työtä.

”Tämä kirjaaminen ja byrokratia mikä on aika isoa tässä lastensuojelussa”.(H4)

Dokumentointi oli asia joka koettiin toisaalta paljon aikaa vievänä, mutta toisaalta hyvin tärkeänä osana lastensuojelun sosiaalityötä. Kirjaamisen merkitys korostui myös vallankäyttöä pohdittaessa. Toiset kokivat kirjaamisen olevan yksi keskeisimmistä työtavoista, johon myös asiakas voidaan ottaa mukaan.

7.1.2 Lastensuojelutyön hyvät puolet

Lastensuojelun sosiaalityön hyvinä puoli nähtiin se, että saa tehdä työtä lasten ja perheiden parissa. Lisäksi työssä pääsee auttamaan ja tapaamaan hyvin erilaisia ihmisiä.

”Perheet on asiakastyön kohde.... se, että jos voi auttaa niitä lapsia ja perheitä ... muutosta tapahtuu ja tai he saa niin ku apua”. (H1)

Työssä jaksamisen kannalta on tärkeää, että sosiaalityöntekijät kokevat työssään onnistumisen kokemuksia. Haastattelemani sosiaalityöntekijät kokivat, että pienillä asioilla voidaan vaikuttaa lasten ja vanhempien elämään siten, että perheen tilanne kohenee huomattavasti. Arkiset asiat ovat niitä joihin pyritään vaikuttamaan lastensuojelun avohuollon tukitoimin. Jos perheen elämäntilanne menee parempaan suuntaan lastensuojelun sosiaalityöntekijät voivat havaita sen lapsen elämässä ja näin työ tuntuu merkitykselliseltä. Seuraavaksi esimerkki omasta aineistostani kuinka sosiaalityöntekijä määritteli onnistumista työssään:

”Onnistuminen, mä ajattelisin, että sen on näyttävä lapsen elämässä elämänlaadun parantumisena tavalla tai toisella. Et vanhempi pystyy vastaamaan sen lapsen

kehityksellisiin tarpeisiin ihan arjen elämän eritilanteissa sen lapsen tarpeisiin paremmin ja se lapsi voi sen takii paremmin”. (H5)

Tässä nousee esiin se, että vanhempien toiminnassa tapahtuva muutos on olennainen kriteeri lapsen elämänlaadun parantumiselle. Tästä syystä lapsen elämään pyritäänkin lastensuojelussa vaikuttamaan usein vanhempien kautta. Tällöin myöskään vallalta ei voida välttyä. Joskus lastensuojelun sosiaalityöntekijä voi toimia myös lapsen oman toiveen toteuttajana. Joskus lapsi saattaa itse pyytää apua sosiaalityöntekijältä. Seuraavassa esimerkki tällaisesta tilanteesta:

”Ite mietin et tuorein mikä olis semmonen onnistuminen mikä tuntus niin ku tosi hyvältä, niin sijoitin noin vuos sitten yhden tytön, joka pyysi, et ota mut huostaan. Ja kun sitten näin tein. En tietysti kaikkia jotka pyytävät sitä niin tee, vaan selvitän mikä se tilanne oikeesti on mut nyt se tilanne oli semmonen, et sillä lapsella ei kotona ollu sellasta aikuista joka olis ollu minkään lailla niin ku kiinnostunu siitä, ei minkäänlaista emotionaalista tota lämpöä, et se oli ilmapiiriltään se talo kauhea. Plus sitte muita asioita mitä siinä oli. Niin nyt kun tää tyttö on noin vuoden ollu sijaishuollossa niin se tyttö on muuttunu iloiseksi ja semmoseksi et sillä oli aikasemmin aina silmät kyynelissä ja tykkäs olla pimeessä huoneessa ei käyny koulua, oli jotenki semmonen sulkeutunu. Niin nyt se tyttö on iloinen, vapautunut ja vaik edelleen on sitä surumielisyyttä eikä tilanne kotona oo muuttunu eikä varmaan tuu muuttumaankaan mut se tyttö on elävä esimerkki et joskus niinku vuodenkin aikana voi tapahtua järäsyttävii muutoksii”. (H5)

Tässä esimerkissä näkyy sosiaalityöntekijän valta niin, että hänen seurattuaan lapsen elämää ja kuunneltuaan lasta, hän toimii parhaaksi katsomallaan tavalla sijoittamalla lapsen kodin ulkopuolelle. Tässä tilanne on melko erityinen, koska lapsi oli itse pyytänyt sijoitusta. Tässä yhteistyö lapsen kanssa on jokseenkin onnistunut, koska sosiaalityöntekijä on selvästi luonut lapseen luottamuksellisen suhteen. Toisaalta lapsi tietää, että sosiaalityöntekijällä on mahdollisuuksia vaikuttaa hänen elämäänsä. Sijoittaminen kodin ulkopuolelle osoittautui onnistuneeksi sosiaalityöntekijän näkökulmasta, koska lapsessa tapahtui silminnähäviä muutoksia. Lapsesta tuli vapautunut ja iloinen. Muutos tapahtui myös kohtuullisen lyhyessä ajassa, joka vahvisti sosiaalityöntekijän näkemystä siitä, että hän on tehnyt oikean ratkaisun sijoittaessaan lapsen kodin ulkopuolelle.

Joskus sosiaalityön onnistuminen tapahtuu ikään kuin vahingossa. Seuraavassa esimerkissä on juuri tällainen tilanne:

”Ihminen vaikka hoitaa asiansa, no esimerkiks on semmonen äiti joka yritti mua tavottaa ja mä en ehtiny sille vastaamaan se olis pyytäny rahaa sähkölaskuun kun nitte sähkököt katkastiin mutta kun mä en sille vastannu niin se joutu ite hoitamaan sen ja sillä meni siihen kuulemma koko päivä ja mä vaan hykertelin tyytyväisenä et hieno homma et sä pystyit hoitamaan sen itse, et onneks en vastannu puhelimeen. Et mä

vastaan puhelimeen vaan yhdeksän ja kymmenen välillä. Tarkoituksellisesti opetan asiakkaat siihen että mä en ole tavoitettavissa aina ja itse pitää niinkun pystyä hoitamaan omia asioitaan. Tietysti on tilanteita et sitä ei voi vaatii mut tänkin kohdalla oli opittua avuttomuutta ja se tomijuus syntyi sieltä kun en ollu tavoitettavissa. Joskus se voi syntyä näinkin”. (H5)

Tässä sosiaalityöntekijän kertomassa näkyy valta ja toisaalta onnistuminen. Yhteydenotot sosiaalityöntekijöihin on usein rajoitettu soitto aikaan, aivan kuten monissa muissakin palveluissa. Tässä esimerkissä tämä sosiaalityöntekijän ”toimimattomuus” (eli hän ei vastannut eikä soittanut asiakkaalle takaisin) sai aikaan sen, että asiakas joutui toimimaan itse. Lisäksi sosiaalityöntekijä kertoo asiakkaiden opettamisesta. Hän kertoo pyrkivänsä siihen, että asiakkaat oppisivat, että hän ei ole aina tavoitettavissa. Tässä on näkyvissä vallankäytön yksi muoto eli asiakkaan rajaaminen ja opettava ote tai pyrkimys.

Auttamisesta tulleet onnistumisen kokemukset toivat sosiaalityöntekijöille tyytyväisyyden tunnetta, joka auttoi myös heitä jaksamaan työssään. Osa sosiaalityöntekijöistä oli saanut asiakkailta joskus myös suoraa palautetta onnistuneesta työstä. Joskus palautteen antaja oli lapsi, mutta useimmiten vanhempi.

”Hyvinkin pienillä asioilla pystyy auttaa lapsia... lapsista näkee niin aidosti sen hyödyn ja tavallaan tiedostaa sen kuinka lapset on aikuisten ikään kuin armoilla”. (H5)

”Lopulta he saa, niin ku apua ja ei tarvi ehkä tehdä huostaanottoa... Ja myös se, että jos joskus täytyy tehdä se huostaanotto, sitten niin ku, jos lapsi on niin ku tyytyväinen siihen”. (H1)

Vaikka työssä joutuisikin tekemään vaikeita päätöksiä ja lapsi jouduttaisiin lainauksen mukaan ottamaan huostaan niin lapselta tullut positiivinen palaute ja se, että näkee lapsen voivan paremmin tuo onnistumisen tunteen ja vahvistaa sosiaalityöntekijän tehneen oikean ratkaisun tuossa tilanteessa.

”Onnistumisia on nää jos on vaikka saatu avohuollon tukitoimilla se tilanne rauhottuu tai nuori muuttumaan vähä parempaan suuntaan”. (H4)

Onnistunut avohuollon toiminta tuo onnistumisen tunteen sosiaalityöntekijälle. Tämä kertoo usein siitä, että perheen joskus vaikeakin lähtötilanne on saatu muuttumaan niin merkittävästi, että huostaanoton mahdollisuus voidaan jättää taka-alalle.

7.2 Valta

7.2.1 Valta yleisellä tasolla

Kaksi sosiaalityöntekijää kuvasi valtaa eräänlaiseksi voimaksi. Tai ainakin voima sana liitettiin läheisesti valtaan. Myös kontrolli liitettiin valtaan ja vallankäyttöön liittyväksi. Valta sana ei aiheuttanut erityisiä miellelyhtymiä tai tunteita. Sosiaalityöntekijät ajattelivat vallan liittyvän kaikkeen elämässä. Ja, että kaikilla on jossain määrin valtaa. Toisaalta yksittäisen ihmisen vallan ajateltiin usein jäävän järjestelmien omaaman vallan jalkoihin.

”...sana voima. Se liittyy...Se on jotaki erityistä voimaa. Joko oikeesti annettua, oikein käytettyä tai väkisin otettua väkivaltaista voimaa”. (H2)

”Kenellä on valtaa ja kenellä ei ole valtaa. Ja pienellä ihmisellä sitä valtaa on äärettömän vähän. Ja järjestelmällä sitä valtaa on”. (H3)

”Valta on tietyllä tavalla niin ku voimaa liikuttaa asioita ja ihmisiä ja tapahtumia. Kontrolli liittyy helposti siihen valtaan että sillä puututaan jollakin. Kontrollisana on jotenki enemmän negatiivinen kun taas sitten valta itsessään”. (H5)

Viimeisimmässä lainauksessa sosiaalityöntekijä määritteli vallan ja kontrollin käsitteet toisiinsa olennaisesti liittyviksi. Hän koki valta sanan olevan helpommin lähestyttävä kuin kontrollin. Vallan ja kontrollin katsottiin liittyvän mahdollisuuteen päättää asioita toisten puolesta. Kuten seuraavassa lainauksessa ilmenee:

”valta niin ku, määritellä mitä toiset tekee tai mitä toisten pitää päättää omassa elämässä”. (H5)

Vallan keskeinen ilmenemisen väylä lastensuojelussa on asiakkaiden asioiden ja ongelmien määrittely ja siitä seuraava asiakkaiden ohjaaminen ja jopa heidän asioista päättäminen.

7.2.2 Lastensuojelun sosiaalityö ja valta

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän on työssään mahdollista käyttää hänelle annettua valtaa asiakkaiden elämän parantamiseen. Lastensuojelussa tämä tarkoittaa ennen kaikkea lapsen elämän tilanteen kohentumista. Työskentely tapahtuu yhteistyössä lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa.

”Yritellään neuvotella yhteinen lopputulos ja yritetään saada sekä vanhempi että lapsi toimimaan niin ku yhteisen päämäärän hyväksi”. (H4)

Vallalla on aina kaksijakoinen rooli tilanteissa. Toisaalta sillä voidaan pyrkiä hyvään, mutta toisaalta se tarkoittaa lastensuojelussa sitä, että asianosaisten mielipidettä ei aina oteta huomioon.

”Ihmisten kannaltahan se on huono kun tehdään eri lailla kun ne on ajateltu ja toivonu, mutta tota, hyvä puoli on se, että autetaan lapsia vaikeissa tilanteissa helpompaan”. (H4)

”Valta ja velvollisuudet liittyy sillä tavalla toisiinsa, että nyky-yhteiskunnassa on sillä tavalla tarkkaa, että viranomaiset on sillä tavalla herkillä, että oon varmasti tehnyt nyt velvollisuuteni”. (H3)

Haastateltavat liittivät vastuun ja velvollisuuden olennaiseksi osaksi vallankäyttöä. Tämä suojelee myös osittain asiakasta vallan väärinkäytöltä. Jolloin voidaan katsoa, että vastuu on valtaan liittyvä hyvä puoli. Vastuun tunne voi auttaa sosiaalityöntekijää ottamaan huomioon eriosapuolet ja vallankäytön vaikutukset heihin. Sinkon (2005) mukaan valta on välttämätöntä lastensuojelussa, mutta sen tulee kuitenkin olla kontrolloitua (Sinko 2005, 64).

Asiakkaiden kannalta valta ajateltiin tarkoittavan sitä, että heidän elämäänsä puututaan keskustelemalla heidän asioistaan ja tarjoamalla hyväksi katsottuja malleja perheen ja lapsen elämän parantamiseksi. Sosiaalityöntekijän valta nähtiin vallaksi määritellä sitä, mitä on hyvä elämä. Tämä herätti joissakin haastateltavissa ristiriitaisia tunteita. Toisaalta he kokivat, että se jolle on valtaa lastensuojelun sosiaalityössä annettu, on myös oikeutettu määrittämään mikä on riittävän hyvää lapselle. Tähän koettiin liittyvän myös jonkinlaista velvollisuutta käyttää annettua valtaa lapsen edun mukaisesti. Hyvän elämän määrittäminen koettiin ongelmalliseksi ja haastateltavat saattoivat pohtia sitä, että sosiaalitoimen näkökulmasta hyvä elämä saatetaan nähdä liian kapeakatseisesti.

Valta koettiin ongelmalliseksi, jos se sisältää liiallista puuttumista ja kontrollia. Lisäksi lastensuojelun sosiaalityöntekijällä katsottiin olevan niin merkittävästi valtaa, että sitä ei usein esimerkiksi pakkotilanteissa kyseenalaisteta. Tällöin sosiaalityöntekijän toimintaa voidaan tarkastella vasta jälkikäteen kun merkittävä puuttuminen perheen elämään on jo tapahtunut. Tästä syystä eräs haastateltava kuvasikin ihannetilannetta vallan käytölle seuraavalla tavalla:

”...parasta olis saada lupa siihen vallankäyttöön siltä asiakkaalta, että olis aikaa ja tilaa keskustella niistä asioista niin kauan et se asiakas ite ymmärtäs sen tai sit mä ymmärtäsin paremmin, et se mun ymmärtämiseni alkuajatus ei ollutkaan oikee ja mun huoleni siit”. (H5)

Tähän edellä mainittuun ajatukseen, että vallankäyttö voitaisiin tehdä jotenkin inhimillisesti, yhteisymmärryksessä asiakasperheen kanssa liittyy olennaisesti käytettävissä oleva aika. Joskus

lastensuojelun tilanteet tulevat nopeasti ja ne vaativat nopeita päätöksiä tilanteen ratkaisemiseksi. Tällaisessa tilanteessa yhden haastateltavan mukaan piilee juurikin vallankäytön kyseenalaistamatta jättämisen vaara.

”Sossulla on niin suuri valta, että se pystyy kaikista ihmisoikeuksista huolimatta, riippumatta niin sossu pystyy sanomaan sen, että piuh... ja poliisi toteuttaa ne, joo. Tai se on niin ku sillai, että jos sitä valtaa osattas käyttää oikein ja jos sitä ihan oikein ei sitä käytettäis muuta kun sellaisissa tilanteissa missä ihan oikein on kyse niin ku hengestä”(H3)

Haastateltavat kokivat vallan keskeiseksi ja välttämättömäksi osaksi lastensuojelun sosiaalityötä. Valta määriteltiin mahdollisuudeksi puuttua toisten ihmisten elämään ja ohjata heitä oikeaksi katsottuun suuntaan. Erityisesti nopeiden ratkaisujen yhteydessä vallankäytön koettiin sisältävän kuitenkin riskin väärin toimimiseen. Tällöin vallankäytöllä nähtiin olevan haitallinen vaikutus ja sen seurauksien haitallisempia kuin itse alkutilanteen.

Lastensuojelulla nähtiin järjestelmänä olevan paljon valtaa. Tämän katsottiin toisaalta kahlitsevan työntekijöitä, mutta hyvänä puolena nähtiin muun muassa se, että tiimityöskentelyssä tulee useamman työntekijän mielipide asiakkaiden tilanteeseen. Osa haastateltavista koki tämän asiakkaan etua palvelevana käytäntönä. Pienissä yksiköissä on kuitenkin edelleen tilanne, että yksittäisen sosiaalityöntekijän ja lastensuojelussa erityisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän sana on painava ja joskus yksipuolinen.

Valtaa lastensuojelun sosiaalityössä kuvattiin toisaalta näkyväksi ja toisaalta näkymättömäksi. Näkyvinä vallan muotoina mainittiin erityisesti huostaanotot ja kotikäynnit. Puheen tasolla sosiaalityöntekijöiden pohdinnoissa nousi esiin uhkaileva puhe tai vaihtoehtojen rajaaminen vallankäytön muotona.

”...Todettiin, että sitte soitetaan poliisit paikalle... tein sen puhelun niin poika näki, että me ollaan ihan oikeesti tosissaan”. (H3)

Näkymättömämpänä vallan ilmenemisenä näyttäytyi puheella suostuttelu ja asiakkaan saaminen johonkin tilanteeseen siten, että jotakin jätettiin kertomatta. Toiminnan ja suunnitelmien tasolla valtaa ilmeni siinä oltiin valmiita muuttamaan alkuperäistä työparin kanssa sovittua suunnitelmaa, jos siihen nähtiin aihetta. Osaltaan valta koettiin pakollisena, mutta myös asiana joka täytyisi voida jollain tavalla häivyttää asiakas tilanteessa. Seuraavassa ote haastateltavan puheesta.

”Se, että puhutaan kyllä hienoja; asiakkaan kohtaaminen, miten se on tärkeätä... ja mun mielestä sehän se vasta tärkeätä onkin ja just se et pystyttäis hälventämään, haihduttamaan se valta elementti sieltä ihmisten kanssa.”(H3)

Vallankäyttäjän vastuu nähtiin tärkeänä. Vaikka valta on olennaisesti läsnä lastensuojelun sosiaalityössä, haastateltavat kokivat sen käyttämisen oleva sosiaalityöntekijän vastuulla. Lisäksi vallankäytön tiedostaminen nähtiin tärkeänä osana ammatillisuutta. Erääksi huomion arvoiseksi asiaksi mainittiin vallan näkyminen asiakkaan kohtelussa, kuten eleissä, ilmeissä ja puheessa. Yksi haastateltava kertoi asiakas tilanteesta, jossa hän itsekin huomasi käyttävänsä valtaa ohittamalla asiakkaan.

”...äiti joka ei ollu yhtään kartalla siitä mitä siinä tapahtu ja huomasi et miten se sitte ohitettiin. Myös itekin ohitti sen tavallaan ku tuntu, et yritti kuulla, mutta sille riittävälle kuulemiselle ei ollu tilaa ja sille jotenki tuntu ettei sillä oo ees kyky muuttuakaan”.(H5)

Kotikäynnit koettiin eräänä keskeisenä merkinä vallasta. Sosiaalityöntekijällä on oikeus kutsua itsensä perheen kotiin vaikka perhe voikin itse päättää ottavatko he työntekijät vastaan. Tämä asiakkaiden mahdollisuus päättää omasta reviiristään koettiin kuitenkin näennäiseksi, koska sosiaalityöntekijät voivat halutessaan käyttää apuna jopa poliisia asiakkaan kotiin pääsemiseksi, jos tilanne sitä vaatii. Näistä syistä johtuen sosiaalityöntekijöiden mahdollisuus mennä asiakkaan kotiin ja kysellä perheasioista nähtiin keskeisenä vallankäytön ilmentymänä. Lisäksi tilanteet, joissa ollaan sosiaalityöntekijän työhuoneessa, nähtiin merkittäväksi vallankäytön tilanteeksi. Näin tilan ja paikan merkitys vallan ilmentymisessä ymmärrettiin merkittäväksi osaksi vallan ilmenemistä. Sosiaalitoimistossa ollaan työntekijän omalla alueella, joka luo merkittävän mahdollisuuden vallankäytölle.

Vallasta keskusteltaessa lain merkitys nousi lähes poikkeuksetta haastateltavien puheessa esiin. Vain yksi haastateltava ei maininnut lakia ja sen merkitystä ollenkaan haastattelun aikana. Lain katsottiin antavan sosiaalityöntekijöille paljon valtaa. Sosiaalityöntekijöiden käyttämää valtaa kuvattiin asiantuntijavallaksi. Tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijä voi asiantuntijana antaa asiakkaille erityisiä ohjeita ja neuvoja.

Rautakorven (2007) tutkielmassa on havaittavissa samankaltaisia tuloksia siitä, että avoimuuden asiakuudessa ollessaan äidit kokivat olevansa jatkuvan seurannan ja valvonnan alaisuudessa. Huostaanoton myötä sosiaalityöntekijöiden yhteydenpito äiteihin katkesi lähes kokonaan. Ennen huostaanottoa valta näyttäytyi seurantana eli perheen jatkuvana kontrollina. Lisäksi samaiseen tutkimukseen osallistuneet äidit kokivat lähes mahdottomaksi ryhtyä hakemaan huostaanoton purkua. Sosiaalityöntekijät antoivat ymmärtää, että huostaanotto lopullinen vaikka se tehtiinkin toistaisesti voimassa olevaksi (Rautakorpi 2007,68–69.)

Yhtenä merkittävänä vallankäyttönä nähtiin tulkintojen tekeminen ja kirjaaminen.

Sosiaalityöntekijä tulkitsee asiakastilanteita omalla tavallaan ja kirjaa ne asiakirjoihin. Tämän koettiin olevan merkittävä vallankäytön tilaisuus, koska asiakirjat jäävät pitkäksi aikaa olemaan ja niihin voidaan aina palata vaikka työntekijä vaihtuisi asiakuuden aikana. Näin työntekijä voi myös tehdä omia tulkintoja aikaisempien asiakirjojen pohjalta näin halutessaan.

Valtaa tunnustettiin ilmenevän myös sosiaalitoimistojen käytännön järjestelyissä. Eli kuinka sosiaalityöntekijät ovat tavoitettavissa ja kuinka heitä voi tavata. Tällaisten käytännön asioiden koettiin kuitenkin olevan välttämättömiä, jotta työ ei menisi liian hajanaiseksi. Myös asiakkaiden kannalta nähtiin osittain hyvänä se, että sosiaalityöntekijät eivät ole aina tavoitettavissa.

”Tietysti jos aattelee jotain arkipäiväisiä käytäntöjä esimerkiksi siitä miten meillä asiakkaita palvellaan, miten meillä asiakkuuteen pääsee, kuinka ollaan järjestely käytännössä se, että meihin saa yhteyttä”.(H2)

Näkymättömämpänä vallan ilmenemisenä näyttäytyi puheella suostuttelu ja asiakkaan saaminen johonkin tilanteeseen siten, että jotakin jätettiin kertomatta. Toiminnan ja suunnitelmien tasolla valtaa ilmeni siinä oltiin valmiita muuttamaan alkuperäistä työparin kanssa sovittua suunnitelmaa, jos siihen nähtiin aiheita. Tästä esimerkiksi nostaisin seuraavan sosiaalityöntekijän kertoman asiakastilanteen.

”Eli kyllä siinä on nyt kyllä heidän oikeutensa vielä se, että kokeillaan vielä jotain tätä muuta, josko se auttaisi ja sitten vasta tehdään huostaanotto ja välillä sitte neuvottelin työparin kanssa tuolla oven toisella puolella ja hän sanoi, että pitäydytään alkuperäisessä suunnitelmassa. Mut kun mä olin vastuu työntekijä niin me ei pitäydytty”.(H3)

7.3 Työnohjaus

Kaikki haastateltavat olivat työhistoriansa aikana lähes poikkeuksetta saaneet työnohjausta. Pääsääntöisesti kyse oli ryhmämuotoisesta työnohjauksesta. Joillakin oli ollut myös mahdollisuus saada yksilötyönohjausta hieman työtehtävistä ja omasta tilanteesta riippuen. Synnöve Karvisen (1996) mukaan työnohjaus on kuulunut tärkeänä osana sosiaalityön kehitykseen ja sen ammatillistumiseen. (Karvinen 1996, 7–9).

Ennen kaikkea työnohjaus koettiin mahdollisuutena käsitellä vaikeita asiakastilanteita.

Työnohjauksesta koettiin saavan hyötyä arjen työhön ja sen moninaisiin tilanteisiin. Lisäksi

työnohjaus nähtiin merkittävänä paikkana eettiselle pohdinnalle ja oman ammatillisuuden kehittymiselle. Työnohjaus nähtiin myös hyvänä paikkana myös vallan pohtimiselle. Ja näin oli joskus tehtykin.

”Koen, että työnohjaus on semmonen oiva paikka pohtia esimerkiksi vallankäyttöä.”(H1)

”Myös vallankäyttöä asiakastilanteissa on pohdittu. Lisäksi myös omia käsityksiä normaalista ja oikeasta.”(H2)

Kiireisen työn keskellä työnohjauksen koettiin antavan tilaa pysähtymiselle ja omien arvojen sekä työyhteisön arvojen pohdinnalle. Ryhmämuotoisen työnohjauksen eduksi haastateltavat määrittelivät sen monipuolisuuden. Usean ihmisen kokemukset ja asiakastilanteet antoivat myös voimia ja toimintamalleja omaan työhön. Yksilöohjauksen etuna nähtiin mahdollisuus keskittyä vain ja ainoastaan omiin ajatuksiin ja ongelmatilanteisiin, joita työssään oli kohdannut.

”Työnohjaus on lisä happea työhön. Näen sen tärkeänä, että saa pohtia sen työn synnyttämiä ilmiöitä ja tunteita. Pohtia omia arvoja ja erilaisia ilmiöitä mitkä siinä työssä nousee ja mitkä askarruttaa itseään. Mulle se on työkalu oman työkyvyn ja ammattitaidon ylläpitämiseksi...”(H2)

Keskeisintä ei haastateltavieni mukaan kuitenkaan tuntuisi olevan työnohjauksen muoto, vaan tärkeintä on sen saatavuus. Sekä yksilötyönohjauksessa, että ryhmämuotoisessa työnohjauksessa on hyvät puolensa. Vaikka yksilötyönohjauksen eduksi voidaankin katsoa se, että sosiaalityöntekijä saa keksittyä omiin työn tuottamiin ajatuksiin niin myös ryhmä antaa tähän mahdollisuuden. Lisäksi ryhmämuotoinen työnohjaus luo mahdollisuuden myös laajempien kokonaisuuksien pohdinnalle sekä vertaistuen saamiselle vaikeissa asiakastapauksissa.

8 Tutkielman luotettavuuden ja eettisyyden arviointia

Aina tutkimusta tehdessä on pohdittava sen eettisiä puolia sekä vahvuuksia ja heikkouksia. Ennen kuin siirryn tarkastelemaan lähemmin oman tutkielmani eettisyyttä, tarkastelen hieman tutkijan etiikkaa yleisellä tasolla, kuitenkin pitäen mielessä oman tutkielmani kannalta keskeiset eettiset ongelmakohdat.

Eettiselle pohdinnalle on yleistä se, että yksiselitteisiä vastauksia ei ole, vaan päätöksentekoon vaikuttavat monet eri tekijät. Tällöin eettisiin kysymyksiin ei voida hakea vastauksia esimerkiksi mittausten tai loogisen päättelyn avulla. Eettinen teko voidaan jakaa neljään vaiheeseen. Ensiksi tulee tunnistaa, että kyseessä on eettinen kysymys. Toiseksi havaittuun kysymykseen tulee reagoida. Tämä voi tapahtua yksin asiaa pohtimalla tai keskustelemalla siitä toisten kanssa. Kolmannessa vaiheessa ongelmalle löytyy ratkaisu, jonka toteuttamiseen henkilön on sitouduttava. Ensin täytyy tehdä valinta siitä haluaako toimia eettisesti hyväksi havaitulla tavalla. Neljännessä vaiheessa tehty eettinen ratkaisu joutuu koetukselle. Ratkaisun tekijän tulee pohtia kestääkö ratkaisu ulkopuolisen eettisen tarkastelun ja sen luomat paineet. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 22, 26–28.)

On muistettava, että tutkijalla on velvollisuutensa elollisia tutkittavia kohtaan, kuten vaitioloon tai hyvään kohteluun liittyvät velvollisuudet. Lisäksi tutkijalla on kirjoittamattomia velvollisuuksia tiedeyhteisöä kohtaan, kuten rehellisyyttä ja huolellisuutta koskevat velvoitteet. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 80–81.)

Tutkijan selkeämpiä eettisiä rikkomuksia ovat tulosten vääristely, plagiointi tai muutoin tarkoituksellisesti harhaanjohtava tulosten esittäminen. Kuitenkin monet muutkin tutkimuksen teon aikana vastaan tulevat tilanteet vaativat eettistä pohdintaa. Tämä tulee esiin muun muassa heti aiheen valinnassa ja aineiston keruu tavassa. Kyselytutkimusta tehdessä on pohdittava kyselyyn osallistuvien riittävää määrää sekä vastaajien valikoitumista tutkimukseen. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 70–71.)

Jokainen tutkija haluaa varmasti tehdä tutkimusta, jolla on jotain arvoa tai vaikuttavuutta, joko tieteenkehitykseen tai yhteiskuntaan. Myös laadun käsite voidaan liittää tähän. Laatua on jossain määrin helpompi arvioida kuin tutkimuksen vaikuttavuutta, sillä vaikuttavuus on harvoin suoraan nähtävissä. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 218–219.)

Kuinka on oman tutkielmani laita? Pro gradu -tutkielmassahan on tarkoitus harjoitella tutkimuksen tekemistä ja tästä syystä myös sen eettiseen puoleen on syytä kiinnittää huomiota. Oman tutkielmani aihe ja tutkielman toteutus eivät asettaneet suuria eettisiä vaikeuksia, koska kyseessä oli

sosiaalityöntekijöihin ja heidän näkemyksiinsä perustuvat tutkimuskysymykset. Haastattelujen tekeminen on tällöin huomattavasti helpompaa verraten asiakkaiden haastattelemiseen. Jokainen haastateltavani on voinut itse tehdä päätöksensä osallistumisestaan haastatteluun. Ne sosiaalityöntekijät, jotka suostuivat haastateltaviksi, olivat kaikki selvästi valta teemasta kiinnostuneita. Tämä voi tarkoittaa tutkielman tulosten kannalta sitä, että haastateltavat ovat työssään pohtineet valta teemaa ja näin heidän vastauksensa saattavat olla huomattavasti jäsentyneempiä kuin sellaisen sosiaalityöntekijän, joka ei ole aiheesta ollut erityisemmin kiinnostunut.

Millaisia eettisiä kysymyksiä olen tutkielmani edetessä joutunut miettimään? Olen pohtinut aiheen mielekkyyttä ja siihen liittyviä ennakkoluuloja. Valta teema koetaan helposti vaikeaksi aiheeksi, jota on lähes mahdotonta selvittää totuudenmukaisesti. Sosiaalityö on kuitenkin ammatti, jota tulee voida tarkastella vaikeidenkin aiheiden kautta. Ja mielestäni haastatteleman sosiaalityöntekijät osoittivat todeksi sen, että vallasta puhumisen ja sen jäsentämisen ei tarvitse olla tabu. Myös sosiaalityössä vallan käytön tulee kestää eettistä tarkastelua ja ulkopuolelta tulevaa arvostelua. Aivan kuin eettisissä kysymyksissä yleensäkin, pohdin paljon näitä asioita omassa mielessäni. Lisäksi maisteriseminaarit antoivat oivan mahdollisuuden pohtia näitä kysymyksiä ryhmässä.

Aineistoni keruutavaksi valikoitui haastattelu, jonka myötä moni eettinen ongelma jäikin pois. Tietenkin jokainen yksittäinen sosiaalityöntekijä on joutunut omalta osaltaan pohtimaan osallistuuko haastatteluun, milloin sen tekee ja kertooko siitä omassa työyhteisössä tai työn ulkopuolella. Nämä ovat kuitenkin asioita, jotka jokainen haastateltava on joutunut itse ratkaisemaan. Minun ratkaistavakseni on sen sijaan jäänyt haastateltavien tunnistettavuuden minimoiminen ja haastatteluaineiston säilyttämistä ja käyttöä koskevat eettiset periaatteet.

Haastatteluaineistoni on pieni. Haastateltavana oli viisi sosiaalityöntekijää. Aineiston pienuudesta riippumatta on aineisto mielestäni sitäkin sisällökkäämpi. Sosiaalityöntekijöiden vuolaat mielipiteet aiheeseen ja aiheen mielenkiintoisuus haastateltaville tuotti syvällistäkin pohdintaa vallasta lastensuojelun sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Tästä syystä pro gradu -tutkielman laajuus huomioon ottaen, koen aineiston olevan riittävä. Nyt jälkeenpäin olen kuitenkin pohtinut olisiko ollut tutkielman kannalta mielekkäämpää, että haastateltavat olisivat voineet tutustua kysymyksiini jo ennen haastattelu tilannetta. Tämä olisi saattanut virittää heitä lähemmäs aihetta ja näin haastattelujen anti olisi voinut olla entistä sisällökkäämpi.

Tutkielmani mielenkiinnon kohteena oli valta. Tästä syystä on myös mielenkiintoista pohtia hieman tutkijan valtaa. Tuija Eronen (2012) mainitsee, että tutkijan valtaan sisältyy äänen antaminen toisille. Tämä pitää kuitenkin sisällään epätasa-arvoa, sillä tutkijan määriteltävissä on monet

tutkimuksen ja tutkittavien kannalta olennaiset asiat. Esimerkiksi se mitä asioita tutkittavien puheesta nostetaan esiin. (Eronen 2012, 115.) Tätä jouduin analyysin tekemisen sekä tutkielman kirjoittamisen vaiheessa pohtimaan jonkin verran. Saanko aineistostani esiin kaikkein olennaisimman tiedon ja sen mitä haastateltava on mielessään halunnut vastauksellaan välittää, olenko siis ymmärtänyt mitä haastateltava haluaa sanoa ja olenko osannut antaa sille oikean merkityksen.

9 Johtopäätökset

Valta on monimuotoinen asia, joka kietoutuu kaikkeen ihmisten väliseen toimintaan sekä yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Vallan olemassaolo on ollut tiedossa kautta aikojen ja se on kiinnostanut ihmisiä. Tästä syystä valtaa käsittelevää tutkimustakin löytyy niin meiltä Suomesta kuin maailmalta. Valta on myös sosiaalityön kannalta keskeinen työssä näkyvä elementti.

Valta lastensuojelun sosiaalityössä näyttäytyy merkittävässä ja välttämättömässä osassa. Se on osana asiakkaiden kanssa tehtävää yhteistyötä ja vuorovaikutusta. Lisäksi valta on myös osana lastensuojelun dokumentointia, jonne vallan merkit jäävät näkyviin kirjoitetussa muodossa. Kirjoittajana on aina sosiaalityöntekijä, jolloin sosiaalityöntekijän vallassa on mitä asioita dokumentteihin jää näkyviin. Asiakkaiden oman äänen ja näkemyksen kirjaaminen nouseekin tärkeälle sijalle. Sosiaalityöntekijät käyttävät heille lain suomaan valtaa lasten hyvinvoinnin parantamiseksi. Vallankäyttäminen ja sen suuntaaminen oikein erilaisissa tilanteissa on haastavaa ja aina sosiaalityöntekijät eivät siinä onnistukaan. Lastensuojelun tärkein pyrkimys on lapsen hyvän elämän tukeminen ja tämä voi tarkoittaa sitä, että vanhemman mielipiteiden ja tahdon yli joudutaan kävelemään. Tämä aiheuttaa usein pahaa mieltä ja voi olla myös osana vaikuttamassa lastensuojelun negatiivisen julkisuus kuvan syntymiselle.

Vallan voidaan kuitenkin katsoa olevan välttämätöntä lastensuojelun sosiaalityössä. Valta on lailla annettu lastensuojelun viranhaltijoille, jonka myötä lain soveltamisesta kuuluu myös vastuu sosiaalityöntekijälle. Tuntuu siltä, että nämä kriteerit asettavat vallalle ja vallankäytölle sellaiset raamit, että vallan käyttö tapahtuu aina hallitusti ja tiedostetusti. Inhimillisyys huomioiden on kuitenkin mahdotonta, että sosiaalityöntekijän toiminta olisi aina tarkkaan harkittua. Joskus tilanteet ovat myös sellaisia, että aikaa pitkäkestoiselle ja jokaisen näkökulman huomioonottavalle pohdinnalle ei ole. Lisäksi asiakkaiden kanssa tehtävä yhteistyö voi osoittautua vaikeaksi ja hedelmättömäksi.

Lastensuojelussa vallankäyttö sisältää voimakastakin puuttumista perheen autonomiaan. Lastensuojeluilmoituksen myötä sosiaalityöntekijä tulee tietoiseksi lapsesta, josta ilmoituksen tekävällä taholla on huoli. Huoli on juuri se asia, joka myös mahdollistaa ja oikeuttaa vallankäytön. Lastensuojelujärjestelmä ja sosiaalityöntekijä ovat vastuussa toimia lapsen edun hyväksi. Käytännön tasolla tämä tarkoittaa sitä, että lakiin nojaten ilmoituksen perusteella päätetään seitsemän arkipäivän kuluessa ryhdytäänkö lain vaatimaan lastensuojelutarpeen selvitykseen. Jos lastensuojelutarpeen selvitykseen ei ryhdytä, on sille oltava selvät perustelut. Ja toisaalta, jos selvitys käynnistetään se tarkoittaa perheen kannalta selvää vallankäyttöä perhettä kohtaan. Myös

asian selvittämättä jättäminen on kannanotto perheen mahdollisiin ongelmiin. Sosiaalityöntekijä on näin alusta alkaen keskeisessä roolissa ongelmanmäärittäjänä. Selvityksen teon myötä perhettä ja lapsia tavataan, tehdään kotikäynti tai useampikin. Kotikäynnit ovat yksi lastensuojelun yleinen työskentely tapa, joka sisältää valtaa ja kontrollia. Sosiaalityöntekijät ikään kuin kutsuvat itsensä perheen kotiin. Kotikäynnillä halutaan nähdä elinolot joissa lapsi elää. Tarvittaessa kotikäyntejä tehdään myös yllättäen, jolloin perhe ei voi valmistautua sosiaalityöntekijän vierailuun. Tällä työskentely tavalla halutaan usein saada selville perheen todellista arkea, jos epäillään, että perhe ei kerro tilanteestaan avoimesti ja rehellisesti. Lisäävätkö tällaiset käynnit luottamusta sosiaalityöntekijöiden ja perheen välille? Vai estävätkö ne hyvän yhteisymmärryksen syntymistä? Joskus kotikäynnille meno voi olla myös ainoa tapa tavoittaa perhettä. Itsellenikin on työstäni kokemus siitä, että erästä perhettä ei vain koskaan muutoin tavoitettu. Laitettiin kutsukirjeitä ja yritettiin soittaa, mutta niihin ei koskaan saatu vastauksia. Näin ainoaksi vaihtoehdoksi jäi perheen tavoittaminen kotoa, joka tuottikin tulosta.

Haastatteluissa tuli ilmi se, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät tunnistavat omaavansa paljonkin valtaa. Toisaalta sen nähtiin olevan sidoksissa lakiin ja virka-asemaan, jolloin vallankäytön nähtiin olevan myös tarkasti säänneltyä. Haastateltavien puheessa ei noussut esiin sosiaalityöntekijän halu käyttää valtaa vaan ennemminkin se koettiin välttämättömänä osana työtä. Valtaa itsessään ei nimetty toimintatavaksi tai työmenetelmäksi vaan sen nähtiin olevan osana monia lastensuojelullisia toimenpiteitä. Valta ymmärrettiin myös osaksi vuorovaikutusta ja keskustelujen sekä muiden tapahtumien dokumentointia, jossa sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus valita mitä hän jättää näkyviin asiakkaan tietoihin ja mitkä asiat jäävät vain hänen omaan mieleensä, josta ne ajan saatossa pyyhkiytyvät pois.

Onko vallan tutkiminen lastensuojelun sosiaalityössä aiheellista? Mielestäni on. Valta on niin monitahoinen elementti ja osa ihmisten välistä kanssakäymistä, että sen syrjäyttäminen lastensuojelun sosiaalityöstä olisi vastuutonta. Tutkielmani ei ehkä tuo mitään uutta lastensuojelussa ilmenevän vallan ymmärtämiseen. Mutta koen sen antavan oman osansa vallan ymmärtämiseen ja ennen kaikkea sen tiedostamiseen. Valtaa voisi tutkia lastensuojelun näkökulmasta muutoinkin. Kuinka lastensuojelun asiakkaat kokevat valtaa? Tai kuinka sosiaalityöntekijät ovat kokeneet olevansa vallankäytön kohteina? On selvää, että myös sosiaalityöntekijät ovat vallankäytön kohteina. Yhteiskunnalliset päättäjät, laki, esimiehet, toiset sosiaalityöntekijät, asiakkaat ja asiakkaiden läheiset ja muut verkostot ovat kaikki yhteydessä myös sosiaalityöntekijään, johon kohdistuu myös valtaa näiltä tahoilta. Onko siis viimekädessä kyse siitä kuka voittaa valtataistelussa? Mahdollisesti se on niin, jos ajatellaan lastensuojelussa esiintyviä tilanteita esimerkiksi huostaanotto prosessia. Useinhan viimeisen päätöksen huostaanotosta tekee hallinto-

oikeus, jos jokin asianosainen vastustaa kyseessä olevaa toimenpidettä. Tällaisessa tilanteessa punnitaan myös sosiaalityöntekijän tekemää työtä. Onko perhettä tuettu tarpeeksi avohuollontukitoimin? Voiko sosiaalityöntekijät näyttää toteen, että lapsen vanhemmat eivät kykene hänestä huolehtimaan? Onko viimesijaisin keino todella se ainoa mahdollisuus? Tällöin nousee esiin myös sosiaalityön eettisyys. Sosiaalityön ja tehtyjen päätösten tulisi kestää eettistä tarkastelua. Asiakkaan itsemääräämisoikeus on yksi keskeisin sosiaalityötä ohjaava periaate, jonka toteutumista on syytä pohtia työssä, jossa vallankäyttö on selvästi nähtävissä.

Tutkimuskysymykset ja tavoitteet tutkielmalle, jotka asetin toteutuivat osittain. Haastateltavani pystyivät määrittelemään valtaa yleisellä tasolla ja osana lastensuojelun sosiaalityötä. Lisäksi he tunnistivat työssään myös vallan muotoja kuten suostuttelevaa puhetta ja kontrollia sekä vaihtoehtojen antamista tai rajaamista. Valtaan suhtautuminen ja sen pohdinta jäivät tutkielmassa mielestäni vajaaksi. Ja toisaalta nyt ymmärrän, että valtaan suhtautuminen on niin iso teema, että sen selvittäminen vaatisi oman tutkielman ja mahdollisesti hyvinkin erilaista lähestymistapaa ja tutkimusmenetelmää.

Aihe valintani herättää itsessäni monia ajatuksia ja tunteita. Ne ovat hyvin ristiriitaisia. Toisaalta koen, että aihe on tärkeä ja kiinnostaa minua edelleen. Toisaalta aihe on vaikea ja myös vaikeasti tutkittava, että sen tuottamien mahdottomuuden ja epätoivontunteiden edessä lähestyisin aihetta jatkossa eri näkökulmasta. Kaikesta huolimatta en jättäisi tätä prosessia tekemättä, koska tutkielman tekeminen sijoittui kaikin puolin elämässäni sellaiseen aikaan, että koen hyötyneni siitä ennen kaikkea oman ammatillisen kasvun näkökulmasta.

Lähteet:

Aho, Päivi (1999). Haasteet ja asiantuntijuus sosiaalialan työssä. Sosiaalialan ammattien vuosikirja 1999. Sosiaalityöntekijäin Liitto ry. WSOY Porvoo.

Auvinen, Anja (1983) Valta ja asiakassuhde. Sosiaalityön vuosikirja/ Sosiaalityöntekijäin Liitto r.y : 83. Helsinki Sosiaalityöntekijäin liitto, 1982.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/3854/auvinen132-139.pdf?sequence=1>. Viitattu 23.9.2014.

Bardy, Marjatta (2009) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.

Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto (2007) Tutkijan arkipäivän etiikka. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.

Eronen, Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampere.

Eskola, Jari (2010) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.)(2010) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus, Jyväskylä, 179–203.

Eskonen, Inkeri, Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (2006) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-kustannus, Jyväskylä, 21–44.

Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Lastensuojelun Keskusliitto.

Forssén, Katja (1997). Lastensuojelun asiakastyö: tukea, kontrollia ja viranomaisyhteistyötä. Teoksessa Viialainen Riitta, Maaniittu Maisa (toim.) ”Tehdä itsensä tarpeettomaksi?”. Sosiaalityö 1990-luvulla. STAKES. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki, 161–181.

Gambrill, Eileen (2006) Social work practice: a critical thinker’s guide. Second edition. University Press. Oxford.

Heino, Tarja (1997). Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa: sosiaalityöntekijän tuottama määrittäminen lastensuojelun asiakkaaksi. STAKES, sosiaali -ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki.

Juhila, Kirsi (2006). Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. 6. painos, Vastapaino, Tampere.

Julkunen, Raija (2008). Yhteisvastuusta julkisen vastuun prioriteetteihin. Teoksessa: Niemi, Petteri & Kotiranta Tuija (toim.). 2008. Sosiaalialan normatiivinen perusta. Gaudeamus, Helsinki, 146–182.

Karvinen, Synnöve (1991). Työnohjaus sosiaalityön ammatillisuuden vaalijana. Teoksessa: Karvinen, Synnöve (1996). Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen. Kuopio, 7–53.

Karvinen, Synnöve (1996). Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen. Kuopio.

Karvinen-Ninikoski, Synnöve & Rantalaiho, Ulla-Maija ja Salonen, Jari (2007). Työnohjaus sosiaalityössä. Edita Prima oy. Helsinki.

Kinnunen, Petri (1997). Sosiaalityön elämishjelmat. Teoksessa Viialainen, Riitta, Maaniitty, Maisa (toim.) ”Tehdä itsensä tarpeettomaksi?”. Sosiaalityö 1990-luvulla. STAKES. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Helsinki, 117–128.

Kotiranta, Tuija & Virkki, Tuija (2011). Toimijuus ja sosiaalisen toiminnan teoria. Teoksessa: Kotiranta, Tuija & Niemi, Petteri & Haaki, Raili (toim.) Sosiaalisen toiminnan perusta. Gaudeamus, Helsinki, 113-131.

Kuusela, Sari (2010). Valta ja vuorovaikutus johtamisessa. Tampere.

<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66677/978-951-44-8297-7.pdf?sequence=1>

Verkkajulkaisu luettu 12.4.2014 18:00.

Kuusisto-Niemi, Sirpa & Kääriäinen, Aino (2005). Janus vol. 13 (4), 452–460.

www.sosiaalipoliittinenyhdistys.fi/janus/0405/puheenvuoro3_0405.pdf Viitattu 3.9.2014 13:00.

Kääriäinen, Aino (2005). Dokumentointi tiedonmuodostuksena. Teoksessa Sosiaalityön käytäntötutkimus 2005 (toim.) Satka, Mirja & Karvinen-Ninikoski, Synnöve & Nylund, Marianne ja Hoikka, Susanna. Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, 159–171.

Kääriäinen, Aino (2006). Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa: Forsberg Hannele, Ritala-Koskinen Aino & Törrönen Maritta (2006). Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-Kustannus, Jyväskylä, 45.

Lastensuojelulaki 417/2009 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L1P1>. Viitattu 25.3.2013 klo 11:24, 23.9.2014 klo 14:00, 24.9.2014 klo 10:50

Mäntysaari, Mikko (1991) Sosiaalibyrokraatia asiakkaiden valvojana. Byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeiden sääntely sosiaalitoimistossa. Vastapaino, Tampere.

Niiniluoto, Ilkka (2000). Tieto ja Valta. Teoksessa Räikkä & Wennberg (toim.) 2000. Mitä on valta? Oy UNIpress AB. Kuopio, 35–48.

Nuutinen, Pirjo (1994). Lapsesta subjektiksi; Tutkimus vallasta ja kasvatuksesta. Joensuun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta, kasvatustieteellisiä julkaisuja N:O 18, 17–58.

Pösö, Tarja (1997). Lastensuojelu – uudet teemat, vanhat kysymykset. Teoksessa Viialainen, Riitta, Maaniittu, Maisa (toim.) ”Tehdä itsensä tarpeettomaksi?”. Sosiaalityö 1990-luvulla. STAKES. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki, 145–159.

Rautakorpi, Sonja (2007). Äiti ja lapsen huostaanotto. Äitien kokemuksia lapsen huostaanottoprosessista ja äitiydestä huostaanoton jälkeen, 28–30,57–69. Sosiaalityön julkaisusarja nro 5. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä.

Ritala-Koskinen, Aino(2005). Onnistumisia lastensuojelussa. Teoksessa Satka, Mirja., Pohjola, Anneli & Rajavaara, Marketta (toim.) 2005. Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylä, 103–124.

Satka, Mirja, Pohjola, Anneli & Rajavaara, Marketta (toim.)(2005). Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Jyväskylä.

Saurama, Erja (2005). Muutosvallasta käytännössä. Teoksessa Sosiaalityön käytäntötutkimus 2005 (toim.) Satka, Mirja, Karvinen-Niinikoski, Synnöve, Nylund, Marianne ja Hoikka, Susanna. Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Helsinki, 259–276.

Sinko, Päivi (2005). Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsingin yliopisto/Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia, Helsinki.

Sosiaaliportti (2014). <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/lainsaadanto/> Viitattu 7.3.2014 klo 10:57

Suomisanakirja (2014). <http://suomisanakirja.fi/valta>. Viitattu 6.2.2014 klo 8.40.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2012).

http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tilastot/aiheittain/lasten_sosiaalipalvelut/lastensuojelu Viitattu 22.3.2014 klo 10:57

Tuomi, Jouni. Sarajärvi, Anneli (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.

Yliruka, Laura (2000). Sosiaalityön itsearviointi ja hiljainen tieto. STAKES. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Työpapereita / FinSoc, sosiaalihuollon menetelmien arviointiprojekti 2/2000, Helsinki.

Liite 1

Haastattelun teemat

- 1) Minä lastensuojelun sosiaalityöntekijänä; mistä pidän työssäni, mikä on vaikeaa tai epämiellyttävää
- 2) Valta, mitä ajatuksia tuo sana herättää, miltä se kuulostaa ja tuntuu
- 3) Valta lastensuojelun sosiaalityössä; millaista valtaa, millainen vallankäyttäjä minä olen. Palauta mieleesi jokin asiakastilanne, jossa tiedostat vallan olleen läsnä
- 4) Onnistumiset ja epäonnistumiset; millaisilla asioilla perustelet omaa onnistumistasi tai epäonnistumisia suhteessa asiakkaisiin.
- 5) Itse arviointi; pohditko työssäsi sitä, kuinka käytät valaa ja mihin se johtaa/mitä siitä seuraa, kuinka usein teet itse arviointia ja miten.

Liite 2

Pääluokka 1. Lastensuojelun sosiaalityö**Yläluokka 1 Lastensuojelun sosiaalityön haasteet ja vaikeudet****Alaluokka 1**

Yhteistyön rakentuminen on joskus vaikeaa

Pelkistetty ilmaus

Lastensuojelun sosiaalityössä on vaikeaa, jos perhe ei lähde yhteistyöhön

Alkuperäinen ilmaus

”Vaikeaa voi olla esimerkiksi sitten, jos ei perhelähde yhteistyöhön”.

Alaluokka 2

Sosiaalityöntekijän rooli

Pelkistetty ilmaus

Asiakkaat saattavat pelätä lastensuojelua

Alkuperäinen ilmaus

”Niillä liittyy monia pelkoja siihen asiakkuuteen”.

Alaluokka 3

Sosiaalityön toteutus käytännössä

Pelkistetty ilmaus

Työtä on paljon ja se on henkisesti raskasta

Alkuperäinen ilmaus

”Perustyössä on se, että työtä on paljon...sellainen henkinen raskaus mikä tälle työlle on ominaista”.

